

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2019, 8 (2): 860/896

**Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grubu Bulunan Partilerin
Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının
Karşılaştırmalı Analizi**

A Comparative Analysis of the Concepts of Environment and Sustainability
in the Programmes of the Parties That Have a Parliamentary Group in the
Turkish Grand National Assembly

İmam Bakır KANLI

Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü

Assoc.Prof.Dr., Marmara University, Faculty of Political Sciences, Political Science
and Public Administration Department

bakir.kanli@marmara.edu.tr Orcid ID: 0000-0002-5715-8752

Metin EROL

Y Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi
ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kamu Politikası

Master Student, Marmara University, Faculty of Political Sciences, Political Science
and Public Administration Department, Public Policy

metinerol1991@gmail.com Orcid ID: 0000-0003-1987-1503

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 15.11.2018

Kabul Tarihi / Accepted : 25.04.2019

Yayın Tarihi / Published : 08.06.2019

Yayın Sezonu : Nisan-Mayıs-Haziran

Pub Date Season : April-May-June

Atıf/Cite as: KANLI, İ, EROL, M. (2019). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grubu Bulunan Partilerin Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının Karşılaştırmalı Analizi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (2), 860-896. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/44987/483089>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 - Karabük University, Faculty of Theology, Karabük, 78050 Turkey. All rights reserved.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grubu Bulunan Partilerin Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının Karşılaştırmalı Analizi

Öz

Öncelikli hedefleri iktidarı kazanmak olan siyasi partiler, demokrasinin önemli aktörlerindedir. İktidar olmak için oy beklediği kitleye karşı çeşitli vaatlerde bulunan partilerin bu vaatleri âdetâ anayasa niteliğinde olan parti programlarında yer alır. Programlar; toplu eylem planlarını içeren, açık ve net şekilde hazırlanmış, kitlelere verilmiş sözler bütünü oluşturarak özgün ve kolektif çalışmanın ürünü belgelerdir. 21. yüzyılın siyasi ve sosyal ortamı göz önüne alındığında 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' parti programlarında yer alması gereken konuların başında gelir. Bu makalede, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan partilerin programlarında 'çevre' ile 'sürdürülebilirlik' kavramlarının durum ve bağlamları incelenecektir. Araştırmada yöntem olarak 'Literatür Taraması' ve 'Söylem Analizi Tekniği' uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Partiler, Parti Programı, Sürdürülebilirlik, Çevre, Politika.

A Comparative Analysis of the Concepts of Environment and Sustainability in the Programmes of the Parties That Have a Parliamentary Group in the Turkish Grand National Assembly

Abstract: Political parties whose primary objective is to come into power are significant actors of democracy. Parties make various promises to their voters to come into power and these promises are involved in the programmes of the parties which are almost like the constitution. The programmes are documents which are the production of the original and collective work that include collective action plans, have been prepared clearly and openly and consist of the promises made to the voters. Considering the political and social environment of the 21st century; 'environment' and 'sustainability' come at the forefront of issues that should be included in the programmes of the parties. This article will analyze the conditions and contexts of the concepts of 'environment' and 'sustainability' in the programmes of the parties that have a group in the Turkish Grand National Assembly. In the study, 'Literature Review' and 'Discourse Analysis Technique' have been used as a method.

Keywords: Political Parties, Party Programme, Sustainability, Environment, Politics.

Giriş

Hükümet faaliyetlerinin, muhalefet ve iktidar ilişkilerinin yürütülmesi, karar alma süreçlerinin yönetilmesi, iktidarın kullanılması, denetlenmesi ve ferdi hakların muhafaza edilmesi gibi çeşitli görevleri haiz olan siyasi partiler, demokrasinin önemli araçlarından ve 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkan, devletle sivil toplum ve hükümet kurumlarıyla baskı grupları arasında kritik bir role sahip olan siyasi partiler, seçimleri kazanarak iktidarı elde etmek üzere örgütlenmiş siyasi mekanizmalardır (Heywood, 2011: 319). İktidar olmak için oy beklediği kitleye karşı çeşitli taahhütlerde bulunan siyasi partilerin söz konusu taahhütleri parti programlarında yer alır.

Parti programları; toplu eylem planlarını içeren, açık ve net şekilde hazırlanmış, kitlelere verilmiş sözler bütünü oluşturur özgün ve kolektif çalışmanın ürünü belgelerdir. Bu belgelerin kapsamı ve derinliği, siyasi partileri iktidar olma yolunda rakip partilerden ayırır. Çünkü siyasi partiler, parti programlarında seçmenin beklenti, ihtiyaç, arzu ve isteklerini karşılayacağını temenni ettiği ana ajandalarını ve eylem planlarını ortaya koyarlar (İslamoğlu, 2002: 123). Bu sebeple parti programlarında, ulusal ölçekte olduğu kadar küresel ölçekte konuların da yer alması gerekir. Parti programlarında dünya siyasetinin gündemini meşgul eden temel konuların yer alması, partilerin küresel alandaki siyasi tartışmaları takip ettiğini ve iktidar oldukları takdirde, küresel siyasetin beklentilerine kulak tıkamayacaklarını göstermesi açısından önemlidir.

'Çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramları ulusal ve küresel siyasetin önde gelen konu başlıklarındandır. 'Çevre' konusu 1960'lı yıllardan dünya siyasetinin gündem maddelerinden biri haline gelmiştir (Greene, 2001: 391). 1960 sonrası çevre sorunlarıyla ilgili kaygılar küresel alanda kendini göstermeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler teşkilatı (BM), Stockholm'de 1972 yılında insan ve çevre ilişkilerini ele aldığı *United Nations Conference on the Human Environment* başlıklı bir konferans düzenlemiştir ve bu konferansta 'çevre' konusu ilk defa küresel düzeye taşınarak, dünya ülkelerinin temsilcileri nezdinde 'çevre' konusu tartışılmıştır (Sönmez, 1995: 84). Konferansın önemli çıktılarında biri de "çevrenin korunması ve geliştirilmesi" hususunda "tek bir dünyamız var" sloganı ile 'çevre' sorunlarının evrenselliğinin kabul edilmesi olmuştur (www.un-documents.net, 2018). Kabul edilen bu evrensel anlayışın önemi 'sürdürülebilir' olmasıdır. Bu sebeple 'sürdürülebilir kalkınma' teknik olarak 1987'de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca yayımlanan Brundtland Raporu'nda tanımlanmış olsa da ilk ortaya çıkışı Stockholm'da düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı olarak gösterilir. Küresel ölçekteki çevre problemlerine çözüm arayışları ve sürdürülebilir kalkınmanın tekamülü açısından 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı da

önem arz etmektedir. BM bünyesinde birçok farklı girişimden sonra özellikle sera gazı salınımına hukuki açıdan sınırlamalar getiren 1997 tarihli Kyoto Protokolü, gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin 'çevre' konusuna ciddi anlamda önem vermeye başladığının göstergesi olmuştur. 'Çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramlarının gündem olduğu 2002'de Johannesburg'da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi de Stockholm ile başlayan ve Rio ile devam eden sürecin bir uzantısıdır (Kavas & Sezer, 2002: 1). Birleşmiş Milletler Yeryüzü Zirvesi başlığı altında düzenlenen Rio, Rio+5, Rio+10, Rio+20 konferansları 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramlarının tartışıldığı önemli organizasyonlar olarak literatüre geçmiştir (Kanlı, 2015: 360).

Bu makalede hem ulusal hem de küresel siyasetin önemli gündem maddelerinden olan 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramlarının, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TMBB) grubu bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve İYİ Parti'nin programlarında yer alıp almadığı, aldıysa hangi düzeyde ve bağlamda yer aldığı analiz edilecektir. Çalışmayı önemli kılan unsurların başında 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramlarını kantitatif yöntemle karşılaştırmalı olarak ele alması gelmektedir. Makalede beş siyasi partinin, 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramları özelinde vaat ettikleri 'sürdürülebilir çevre' politikalarını analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada literatür taraması ve 'Söylem Analizi Tekniği' uygulanmıştır.

Söylem kavramının çağrışımı siyasi, sosyolojik, ideolojik birçok alanı kapsamaktadır. Siyasi bir konuşmada 'partimizin söylemi', sosyal alandaki herhangi bir münasebette 'toplumsal söylem' yahut 'kamuoyunun söylemi', ideolojik perspektifte 'yapısalcı söylem', 'liberal söylem' vb. kullanımlar oldukça yaygındır. Söz konusu söylem kalıpları vasıtasıyla kişi öncelikle anlatım biçimini ve bununla birlikte sahip olduğu dünya görüşünü, felsefesini, sosyolojik ve kültürel arka planını ortaya koyar. Dolayısıyla söylem analizi konuşma ve metinlerin oluşturduğu anlam örüntülerini konu alan bir araştırma yöntemidir (Çelik & Ekşi, 2008: 99-104). Bu makalede söylem analizi *dokümanlara ulaşma, orijinalliğin kontrolü, dokümanların anlaşılması ve verinin analizi* aşamaları üzerinden yapılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013: 217-231). *Dokümanlara ulaşma* evresinde partilerin resmî web sayfaları üzerinden AK Parti, CHP, MHP, HDP ve İYİ Parti'nin parti programları tespit edilmiştir. *Orijinalliğin Kontrolü* olan ikinci aşamada partilerin resmi internet sitelerinden programları '.pdf' ve '.doc' formatında indirilmiştir. *Dokümanların anlaşılması* evresinde parti programları '.doc' dosya formatından '.txt' formatına çevrilmiştir. Bununla birlikte CHP, MHP ve İYİ Parti'nin programlarında yer alan 'İçindekiler' kısmı çıkartılmıştır. AK Parti ve HDP parti programlarında 'İçindekiler' kısmı yer almamaktadır.

Ayrıca şapkalı olan â, î ve û harfleri a, i ve ü olarak değiştirilmiş, tire (-) ifadesiyle birleşik olarak yazılmış kelimeler (örneğin araç-gereç) bir boşluk ile birbirinden ayrılmıştır (araç – gereç). *Verinin analizi* aşamasında ise '.txt' formatındaki parti programları söylem analizine tabi tutulmuştur. İlk olarak ayrı ayrı 'kelime listeleri' oluşturulmuş ve bu listelerdeki 'çevre' ve 'sürdürülebilir'¹ kavramlarının nicel verileri karşılaştırılmıştır. Oluşturulan kelime listelerinden tek başına bir anlam ve bağlam bildirmeyen ekler ve bağlaçlar² (*stop list*) çıkarılmıştır. Kelime listeleri çok uzun olduğu için listelerde kullanım sıklığı ilk ona giren sözcüklere yer verilmiştir. İlk on sıradaki kelimedenden sonra söz konusu parti programının kelime listesinde on birinci sırada 'çevre', on ikinci sırada ise 'sürdürülebilir' kelimesi verilmiştir.

Makalede beş siyasi partinin söylem analizi uygulanacak şekilde getirilen Word dosyaları üzerinden toplam kelime kullanımı Microsoft Office Word 2016 programının 'Sözcük' verisi üzerinden hesaplanmış ve makale içerisinde verilmiştir. Bununla birlikte söylem analizi uygulanarak elde edilen kelime listelerindeki girdiler de (*entries*) her partinin kelime listesi altına eklenmiştir. Kelime listesindeki girdiler (*entries*) ile sözcük sayısı verisinin aynı olmamasının sebebi; kelime listeleri için yapılacak söylem analizinde bağlam bildirmeyen ek ve bağlaçların çıkartılmış olması ile birlikte söylem analizinde girdi (*entries*) olarak her farklı kelimenin bir defa sayılmasıdır. Kelime listelerinde sözcükler eksiz ve türevsiz halleriyle yer almaktadır. Örneğin kelime listesindeki 'çevre' sözcüğünün sıklık adedi, ilgili parti programındaki 'çevre' kelimesinin sıklığını vermektedir. 'Çevreyi', 'çevreden', 'çevresi' vb. kullanımlar 'çevre' kelimesinin sıklık adetlerine dahil değildir. Ancak söz konusu kavramların bağlam tabloları incelenirken, bağlam araması 'çevre*' koduyla yapılmıştır. 'Çevre*' kodu; 'çevre' kelimesi kök olmak şartıyla 'çevreyi', 'çevreci', 'çevresel' vb. 'kelimeleri içermektedir. Sürdürülebilirlik kavramı içinde benzer durum geçerlidir. Kelime listelerinde 'Sürdürülebilir' kelimesine yer verilmiştir. Bağlam tablolarında ise araştırma 'sürdürüleb*' koduyla yapılmıştır. Bu durumda 'sürdürüleb' ifadesi kök olmak şartıyla 'sürdürülebilir', 'sürdürülebilirlik' vb. kavramların tümü bağlama dahil edilmiştir. Kelime listesi örneği Tablo 1'de verilmiştir.

¹ Makalede siyasi partilerin 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' konularına bakışı ele alınmaktadır. Partilerin 'sürdürülebilirlik' konusuna yaklaşımının tespiti için söylem analizi 'sürdürülebilir' kelimesi üzerinden yapılmıştır.

² de, da, ki, ve, ya da, vb.

Tablo 1. Kelime Listesi Örneği

Sıra	Kelimeler	Sıklık
1	A	50
2	B	45
3	C	35
4	D	30
5	E	25
...	...	...
11	Çevre	10
12	Sürdürülebilir	6
..... Girdi (Entries)		

Tablo 1'deki 'Sıra' sütunu; listedeki kelimenin kaçınıcı sırada olduğunu göstermektedir. 'Kelimeler' sütunu altında ise derlemde bulunan sözcükler yer almaktadır. 'Sıklık' sütunu altındaki veriler ise söz konusu kelimenin derlemde kaç defa geçtiği belirtilmektedir. Veri analizinin son evresinde ise partilerin 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramlarını hangi bağlamda kullandıkları ortaya konulmuştur. Tablo 2 makale içinde kullanılan bağlam tablolarının örneğini gösterir.

Tablo 2. Bağlam Tablosu Örneği

"..." Parti Programında Çevre veya Sürdürülebilirlik Kelimesinin Bağlamı
..... çevre .....
.....
..... sürdürülebilir .....
.....

Bağlam tabloları parti programları üzerinde çevre* ya da sürdürülebilir* koduyla yapılan aramanın sonucu vermektedir. Cümle içinde bağlamı araştırılan kelimeler kalın ve kırmızı renk ile gösterilmiştir. Makalede iki bağlam araştırması yapılmıştır. Bunlardan biri 'çevre' kelimesi diğeri ise 'sürdürülebilirlik' kelimesidir. Bağlam sayısı 50'nin üzerinde olan kelimelerin bağlamlarının tümüne makalenin hacmini arttırmamak için yer verilmemiş, ana hatlarıyla kelime üzerinden ortaya konulan bağlamın anlaşılması için elliye kadar olan bağlamlarına yer verilmiştir. Fakat söz konusu kelimenin bağlamıyla ilgili genel değerlendirme yapılırken tüm

bağlamlar incelenmiş ve değerlendirme tüm bağlamlar üzerinden yapılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak bağlam tablolarında 'sürdürülebilir çevre' kullanımının mevcut olup olmadığına bakılmıştır. Bu kullanım mevcut olmadığı durumlar için bağlam kelimesinin sağındaki ve solundaki kelimelerle oluşturulmaya çalışılan manaya odaklanılmıştır. Nihai olarak siyasi partilerin parti programlarında 'sürdürülebilir çevre'yi ne derece önemsedikleri, bu konuda oluşturacakları politikaların yapı taşı olan parti programlarındaki vaatlerinin neler olduğu karşılaştırmalı olarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın bu bölümünde 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramları açıklanarak, siyasi parti programlarında bu iki kavrama niçin yer verilmesinin gerektiğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple çalışmanın ana odak noktası olan 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramlarıyla birlikte 'siyasi parti' ve 'siyasi parti programı' kavramlarının literatürdeki karşılıkları da incelenmiştir.

Çevre Kavramı

Çok disiplinli bir konu olan çevre kavramının Aristokratik bir tanımı olmamakla birlikte iştikaki açıdan Fransızca etrafı kuşatan, çeviren, saran anlamına gelen *environ* kelimesinden türetildiği kabul edilmektedir. Çevre, insan etkinlikleri başta olmak üzere canlılar üzerindeki dolaylı/dolayısız etkenlerin toplamı şeklinde tanımlanabilir (Keleş & Can, 2005: 52; Keleş & Hamamcı, 2005: 22-32). Çevre kavramı literatürde Sanayi Devrimi sonrası dönemde yer almaya başlamıştır. Sanayi Devrimi'nin tetiklediği kapital üretim ve nüfus ile birlikte doğru orantılı artan tüketim, çevresel sorunları doğurmuştur. Çevre sorunlarının giderek artması insan ve toplum hayatı için tehlike arz etmeye başlamıştır. Bu durum karşısında çevre sorunlarına karşı başlayan çözüm arayışı girişimleriyle 'çevre' kavramı literatürde tebarüz etmeye başlamıştır. (Greene, 2001: 389). 1970'li yıllardan sonra disiplinler arası bakış açısıyla irdelenen 'çevre' kavramı, kısa süre içerisinde küresel alanda üzerinde önemli tartışmaların yapılmaya başlandığı önemli konulardan biri haline gelmiştir (Keleş, 1994: 275).

1960'lı yıllar, çevresel sorunlarla ilgili kaygıların ulusal ve küresel camiada kendini göstermeye başladığı yıllardır. 1972 yılında BM İnsani Çevre Konferansı'nda, BM Çevre Programı'ı kurularak; küresel çevre politikalarıyla ilgili önemli bir adım atılmıştır. BM bünyesindeki farklı girişimlerden sonra özellikle hukuki açıdan sera gazı salınımına sınırlamalar getiren 1997 tarihli Kyoto Protokolü, gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin çevre konusuna önem vermeye başladığının göstergesi olmuştur. Son yıllarda artan kamuoyu ilgisiyle birlikte iklim konusu da BM bünyesinde

düzenlenen iklim değişikliği konferanslarında ele alınmaya başlamıştır. Böylece çevre konusunda geliştirilecek politikalar, yerel ve küresel ölçekte bir etki alanına sahip olduğu gibi 'çevre' kavramı da çok disiplinli bir yapı halini almıştır (un-documents.net, 2018).

Sonuç olarak, insan başta olmak üzere, kâr amacı güden kurum ve kuruluşlarla birlikte iktidar olma arzu taşıyan siyasilerin ve siyasi oluşumların hırsları, tutkuları ve ihtiyaçlarından soyutlanmamış olan çevre, bütün canlı ve cansızların yaşam alanı ve mekânıdır. Bu sebeple canlıların yaşamlarını sağlıklı şekilde devam ettirebilmesi için çevrenin korunması şarttır. Çevrenin korunmasından kasıt; çevre kirliliğinin önlenmesi, temiz ve sağlıklı bir çevrenin sürdürülebilir olmasıdır. Dolayısıyla çevrenin tüm arzu, hırs, tutku, istek, politika, yatırım, hizmet ve vaatlerden öncelenmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik Kavramı

Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak ormancılıkta ortaya çıkmıştır (Kuhlman & Farrington, 2010: 3437). Taşçı (2012: 7-22) kavramın ekonomik saiklerle ortaya çıktığını belirtmiştir. En yalın haliyle sürdürülebilirlik bir şeyin kendi varlığını mütemadiyen devam ettirmesi şeklinde tanımlanabilir (Meadowcroft, 1997: 168-169). Dolayısıyla sürdürülebilirlik kesintisiz bir süreci ifade eder (Daily & Ehrlich, 1996: 991-1001). Keleş (1998: 112) sürdürülebilirliğin, ekonomik gelişmenin devamlılığını amaçlayan bir dünya görüşü olduğunu belirtirken Tekeli (1999: 729-746) sürdürülebilirliğin çevre hareketine bağlı olarak literatüre giren ve siyasal süreçler içerisinde yenilenerek gelişen bir ahlak ilkesi olduğunu ifade etmiştir.

Zaman içinde değişime uğrayan ve günümüzde ekonomik, kültürel, sosyal, yönetim vb. değişkenlerin etkisiyle anlamlı bir yapıya kavuşan 'sürdürülebilirlik' kavramı "*dünya ve bireyler arasında farklı derecelerde konumlandırılabilen oldukça geniş bir yapı(ya)*" sahiptir (Kanlı, 2015: 359). Adalet, demokrasi ve diğer önemli toplumsal kavramlar gibi, özünde analitik tanımlama içeren sürdürülebilirlik kavramı prensiplerini örneklerle işaret eden bir diyalektik kavram olarak da tanımlanmaktadır (Wilson, 2003: 1-5). Bu yönüyle sürdürülebilirlik durağan olmayan bir süreci de ifade eder.

Gönenç & Wolflin (2004: 12-21) sürdürülebilirliği tanımlarken korumacı bir refleks geliştirmişler ve güncel gereksinimleri karşılarken gelecek kuşakların gereksinimlerini hesap etmenin önemine vurgu yapmışlardır. Dolayısıyla sürdürülebilirlik vizyon yaratan ve geliştiren, tüm kaynakları doğal, insani, tedbirli ve saygılı bir şekilde kullanan topluluğun, sosyal ve kültürel açıdan katılım sürecini de ifade etmektedir (Gladwin vd., 1995: 874-907). Çünkü toplumlar 1990'larda 'çevre' kavramının insanlık için ne kadar önemli bir

dönüm noktası olduğunun farkına varmaya başlamışlardır (Fien & Tilbury, 1996: 7).

Hızla büyüyen popülasyonun gelişmiş ülkelerde endüstrileşmeye büyük bir katkısı olmuş ancak endüstrileşmenin artması beraberinde çevre sorunlarını getirmiştir (Dike, 1985: 501-505). 1990 sonrası 'çevresel sürdürülebilirlik' önem kazanmış ve 'çevresel sürdürülebilirliğin' ülke, sektör ve gelecek ile olan uyumuna dikkat çekilmiştir (Goodland, 1995: 1-24). Çevresel sürdürülebilirlik kavramının biyo-çeşitlilik, insan sağlığı, hava, su ve toprak kalitesi, hayvan ve bitkilerin korunması gibi durumları içerdiği de göz önüne alındığında (Kaypak, 2011: 19-33), 2000 sonrası 'sürdürülebilirlik' kavramının 'ekonomi', 'büyüme', 'hayat standartları', 'üretim ve tüketim', 'sosyal sürdürülebilirlik' kavramlarıyla birlikte kullanılmaya başlanması son derece tabiidir (Meadowcroft, 1997: 169). Bu minvalde sürdürülebilir gelişmeyi sağlayacak politikaların çevre dengesini, ekonomiyi, toplumsal dengeyi gözeterek şekilde yapılması son derece önemlidir (Gomes, 2009: 5-13). Çünkü sürdürülebilirlik, tek yönlü bir kavram değildir. Birden çok bileşeni vardır. Sürdürülebilirlik kavramı ekonomi, sosyoloji, ekoloji, yönetim vb. "tüm bakış açılarının ana temalarını bünyesinde barındırmakta"dır (Kanlı, 2015: 260). Dolayısıyla kavram küresel ölçekli birçok organizasyon başta olmak üzere farklı alanlarda ön plana çıkmıştır. 'Sürdürülebilirlik' kavramının küresel ölçekte ele alınışı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Sürdürülebilirlik Kavramının Küresel Ölçekte Ortaya Çıkışı

1972 Stockholm 'İnsan ve Çevre Konferansı'
Konferansta, çevrenin kapasitesi, kaynak kullanımı, gelecek nesillerin hakları, ekonomik ve sosyal kalkınmanın çevreyle olan ilişkisine vurgu yapılmış ve sürdürülebilirlik kavramının temeli bu konferansta atılmıştır.
1972 Roma Kulübü'nün Hazırladığı Büyümenin Sınırları Raporu
Raporda 'sıfır büyüme' konusu ortaya atılmış, sanayileşme, nüfus, gıda üretimi, kirlilik, kaynak tüketiminin sürdürülebilir büyümeye olan etkisi tartışılmıştır.
1983 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu
'Ortak Geleceğimiz' isimli bir rapor yayınlanmış ve raporda 'çevre' ile 'kalkınma' kavramlarının birbirleriyle olan ilişkisine dikkat çekilmiş, ayrıca yoksulluğun kaldırılması, nüfus kontrolü, kirlilikle mücadele vb. konular 'sürdürülebilir kalkınma' hedefleri doğrultusunda tartışılmıştır.

1987 Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 'Brundtland Raporu'

'Sürdürülebilirlik' kavramı "Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeksizin karşılamak" olarak tanımlanmıştır.

1992 Rio de Janeiro 'Çevre ve Kalkınma Konferansı'

İklim değişikliğine vurgu yapılmış, biyo çeşitlilik konusu gündeme getirilmiş ve 'Rio Deklarasyonu' ile 'Gündem 21 Eylem Planı' konferansın öne çıkan başlıkları olmuştur.

2002 Johannesburg 'Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'

Zirve; 1992'de Rio'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı sonrası alınan kararların pratik uygulamaları ve hedeflere ulaşma noktasında yaşanan zorluklara karşı çözüm getirme amacıyla düzenlenmiştir. Zirve sonucu iki temel belge ortaya çıkmıştır; Uygulama Planı ve Siyasi Bildiri.

2012 Rio de Janeiro 'BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nin onuncu yılı vesilesiyle düzenlenen BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu azaltma noktasında yeşil ekonomiye geçiş ile uluslararası koordinasyon ve kurumsal çerçevenin iyileştirilmesi konuları üzerine odaklanmıştır. Konferans, sürdürülebilirlik konusundaki politik kararlılığı ortaya koymuş ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'yle 2015 sonrası Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri konularında da kararlar içermektedir.

'Sürdürülebilirlik' kavramı zaman içerisinde toplumsal, ekonomik ve çevresel üç boyutu kapsayacak şekilde yeniden yorumlanmış ve bununla birlikte zayıf ve güçlü sürdürülebilirlik kavramları ortaya çıkmıştır (Kates vd., 2005: 8-21). 'Sosyal sürdürülebilirlik'; bir topluluğun sadece mevcut üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda gelecek nesillerin de sağlıklı bir toplum olabilme kabiliyetini destekleyen süreçler ve yapılar geliştirebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. 'Ekonomik sürdürülebilirlik'; mevcut ekonomik kaynakları en iyi şekilde kullanmak için çeşitli stratejilerin kullanılması ve bu yolla uzun vadede sorumlu ve yararlı bir dengenin sağlanabilmesi şeklinde ifade edilmektedir. 'Çevresel sürdürülebilirlik' ise çevrenin kalitesine uzun vadede katkıda bulunan faktörlerin ve uygulamaların sürdürülmesi şeklinde açıklanmaktadır.

Sürdürülebilirliğin çevresel, sosyal ve ekonomik yönleri arasındaki ilişki iki model üzerinden incelenmektedir. Bu modellerden ilkinde göre sürdürülebilirlik üç eş merkezli küreye sahiptir. Ekonomik ve sosyal alanlar, çevresel alanın sağlığına bağlı olarak tasvir edilir. İkinci modelde ise bu üç etki alanı eşit olarak temsil edilir. Bu model 'çakışan çevreler' modeli olarak adlandırılmaktadır (McKenzie, 2004: 1-8). Bu yolla sürdürülebilirlik 'sürdürülebilir kalkınma' olarak kavramsallaştırılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin geçimlerini, bugünkü nesillerden daha kötü olmayacak şekilde destekleyecek bir dünyayı miras almalarını sağlama fikrini benimsemeyi amaçlamaktadır (Perace & Atkinson, 1998: 251-269).

BM'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde benimsediği sürdürülebilirlik tanımına göre; kalkınma, herkes için daha yüksek bir yaşam kalitesi elde etmeye yönelik çok boyutlu bir girişimdir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için, üç temel unsuru uyumlu hale getirmek önemlidir: ekonomik büyüme, sosyal katılım ve çevresel koruma. Bu unsurlar birbiriyle bağlantılıdır ve hepsi bireylerin ve toplumların refahı için gereklidir (sustainabledevelopment.un.org, 2018). Kavram artan toplumsal farkındalık sayesinde sivil toplum nezdinde de karşılık görmeye başlamıştır. Bugün sahip olunan kaynakların gelecek nesillere aktarılabilmesi birçok sivil toplum kuruluşunun ana kuruluş hedefi olmuştur. Özellikle küresel ölçekte daha çok sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik alanında çalışan bazı sivil toplum kuruluşları farkındalık çalışmaları ve eylemleri ile toplumları etkilerken, devletleri de sürdürülebilirlik hususunda daha hassas davranmaya yöneltmişlerdir (Güneş & Küçük, 2013: 299-304). Bu bağlamda sürdürülebilirliği; ekolojik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlar başta olmak üzere her alanda, mevcut ve gelecekte keşfedilecek olan doğal kaynaklardan, bugünün ve yarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, israfa yol açmadan yararlanmak ve bu yolla her alanda kalkınmayı sağlamak olarak da tanımlamak mümkündür.

Sürdürülebilirlik ve Çevre İlişkisi

'Çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kelimelerinin kavramsal perspektifinde görüldüğü üzere sürdürülebilirlik ve çevre arasında doğrudan bir ilişki vardır. Günümüzde çevre sorunlarına karşı alınan tedbirlerin en büyük problemi sürdürülebilir olamamalarıdır. Devletler nezdinde ekonomik ve politik çıkarların çevresel çıkarların önünde görülmesi, 'sürdürülebilir çevre' politikalarının hayata geçirilmesinin önündeki en büyük engeldir. Bu durum yalnızca devletler nezdinde değil, küresel sermayenin büyük şirketleri içinde böyledir. Dolayısıyla bugüne kadar 'sürdürülebilir gelişme' altında değerlendirilen 'sürdürülebilir çevre' konusu, sürdürülebilir gelişmenin kapsamı içerisinde ekonomik gelişmelerin geri planında kalmıştır.

Newby (1999) ve Maclaren (1996) sürdürülebilir gelişmenin öğelerini; 'eşitlik ve adalet', 'uzlaşma', 'yardımlaşma ve dayanışma', 'hizmette yerellik', 'kapasite oluşturma ve yapabilir kılma', 'demokratikleşme ve çok ortaklı yönetim', 'çevre koruma ve geliştirme', 'yeni gelişme düşüncesi ve kurumsal yeniden yapılanma' olarak sekiz başlık altında toplamışlardır (Newby, 1999: 67; Maclaren, 1996: 185). Bu başlıklardan 'çevre koruma ve geliştirme' toplumun içinde bulunduğu doğal süreçleri muhafaza ederek, gelecek nesiller için kaynakları koruma çabasının devam ettirilmesi olarak tanımlanmıştır (Grant vd., 1996: 332). Brundtland raporu ile birlikte sürdürülebilir gelişme, yerel ve küresel ölçekte çevre politikalarının inkişafını tetiklemiştir (Agyeman & Evans, 1994: 8-9). Ancak toplumlar bir imkân olarak doğada potansiyel halinde var olan kaynakları yaşayışlarına uygun şekilde değerlendirerek varlıklarını sürdürmek yerine gelecek nesilleri düşünmeden tükettikleri için doğal kaynak stokları kendini yeniden üretememektedir. Bu durum 'sürdürülebilir' çevrenin oluşmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Çevre sorunları, her ne kadar küresel ölçekte yapılan tartışmalar ve alınan kararlar etrafında çözülmeye çalışılsa da sürdürülebilir çevrenin oluşturulabilmesi ulusal ölçekte atılacak önemli adımlar, küresel çapta bir etkinin daha efektif ortaya çıkmasını sağlayabilir. Bu açıdan 'sürdürülebilirlik' ve 'çevre' kavramlarının, iktidarı kazanabilmek için birbirleriyle yarışan siyasi partilerce nasıl algılandığı önem arz etmektedir.

Siyasi Partiler ve Parti Programları

Giovanni Sartori *What is the Politics* başlıklı makalesinde siyaset biliminin konseptine ilişkin şu bilgiyi aktarır: "*Siyaset biliminin konsepti iki değişkenin etkileşiminden meydana gelir. Birinci değişken bilgi organizasyonu, ikinci değişken farklı insan topluluklarının temel farklılaşmalarının derecesidir*" (Sartori, 1973: 5). İnsan topluluklarının temel farklılaşma dereceleri; fertlerin belirli görüşler, ideolojiler ve emeller gibi değerler etrafından bir araya gelmelerini ve 'siyasi düzelmeye' birlikte hareket etmelerini tetikleyen ana unsurlardan biridir. Bu durum tabii olarak fertlerin örgütlü ve örgütsüz şekilde siyasi partilere dahil olma ya da siyasi partilerle birlikte hareket etmelerine sebep olur.

19. yüzyılın başında ortaya çıkan siyasi partiler "*seçimleri kazanmak ve iktidarı ele geçirmek üzere örgütlenen siyasî mekanizmalar*" şeklinde tanımlanabilir. Edmund Burke siyasi partileri "*kabul ettikleri belli bir ilkeye göre bireyleri ulusal ve ortak çıkarlarını birleştirmeye teşvik etmek için bir araya getiren insan toplulukları*" olarak tanımlar (Burke, 1970: 317 aktaran; Pomper, 1992: 144). 19. yüzyılda temsili hükümetin ortaya çıkması ve oy hakkının yaygınlık kazanmaya başlaması sonucu kitle politika yapılarının bir parçası olan siyasi partiler iktidarı ele geçirmek için örgütlenen insan toplulukları olarak da tanımlanabilir. Siyasi partiler ortak politik tercih ve ideolojik kimlik etrafında da birleşebilirler (Heywood, 2011: 320).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grubu Bulunan Partilerin Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının Karşılaştırmalı Analizi

Ortaya çıkışları itibariyle Amerika Birleşik Devletleri menşei olan siyasi partiler, 1800'lerin başındaki başkanlık seçimlerinde görünmeye başlasalar da o yıllarda modern partilerin gereklerini haiz bir yapıda değillerdir. 1830 sonrası dönemde örgüt gücü ve halkın katılımı anlamında giderek gelişmişlerdir. 19. yüzyılda siyasi partilerin gelişiminde önemli rol oynayan diğer aktörler de Büyük Britanya'daki siyasal kulüpler ve kliklerdir. 1832 ve 1867 yılındaki seçim reformu yasaları sonrasında, partilerin gelişiminde önemli bir sıçrama olmuştur (Orum & Dale, 2009: 184). Modern siyasi partiler ile ilgili analizler, onların selefleri olan hizipler ve klikler ile karşılaştırmalı şekilde yapılmıştır. Bu karşılaştırmalı analizler sonucunda modern siyasi parti nedir ve özellikleri nelerdir sorularının cevapları ortaya çıkmaya başlamıştır. Chambers (1963: 45-49) modern siyasi partilerin, kulüp, klik ve hiziplerden farkını Tablo 4'deki haliyle ortaya koymaktadır.

Tablo 4. Modern Partiler ile Kulüp veya Hiziplerin Farkı

Modern Siyasi Partiler	Kulüp veya Klikler
<ul style="list-style-type: none"> • Şahsi kişilik değil, partiyi ilerletecek ve geliştirecek hedeflere adanmış aktif liderler grubudur. • Özel uzlaşma sanatı kapsamında yüksek siyasi makamları (güç ve iktidar) elde tutmak ve siyasi makam adaylarını belirlemek için çeşitli icraatlar, kampanyalar ve propagandalar üretirler. • Geniş bir yelpazesi vardır. Parti çıkarları ve destekçilerinin çeşitliliği partiyi (örgütü) zenginleştirir. • Parti çıkarları ve destekleyicilerinin her biri parti liderlerinin fikirlerini belirlemeyi amaçlamaktadırlar. • İktidardaki ya da iktidar dışındaki varlıklarını güvence altına almayı amaçlarlar. Bu sebeple tutarlı programlara sahiptirler. • Halkın desteğine dayanmaktadırlar. Kamuoyu desteği ile makamlarını koruyabildikleri için kamuoyundan destek bulmanın ve kamuoyunun fikrini şekillendirmenin çeşitli arayışları içerisindedirler.	<ul style="list-style-type: none"> • Kalıcı olmayan bireysel ittifaklar hakimdir. • Üyeler örgütün (kulübün) gelişiminden daha çok kendi şahsi gelişimleri ve menfaatleriyle ilgilidirler. • İcraatlar, kampanyalar ve propagandalar kulüp ya da kliklerdeki siyasetçilere yabancı görünmektedir. • Dar bir yelpazesi vardır. Sadece ilgilileri kapsar. • Nadir olarak ilkesel programlar veya beyanlar ortaya koyarlar. • Bağımsız gruplar oldukları için halk desteğine partiler kadar ihtiyaç duymazlar ve meyletmezler.

Siyasal partilerin, tarihin belirli koşulları içerisindeki basit dönüşümlerden ötürü değil, zaman içerisinde tekrarlayan problemlerin rasyonel çözümünde siyasetçilere yardımcı olan yapılar olarak ortaya çıktığını belirten Aldrich, siyasi partilerin, parti yetkililerinin partiye katılım maliyetlerini minimize,

şahsi kârlarını ise maksimize etmeye çalışan örgütler olduğunu vurgulamaktadır (Aldrich, 1995; aktaran Orum & Dale, 2009: 185-187).

Türkiye’de tüzel kişiliğe sahip anayasa ve kanunlara uygun şekilde kurulan siyasi partilerin programlarının oluşturulması ve değiştirilmesiyle ilgili yasal mevzuatı 22 Nisan 1983 tarihinde kabul edilen 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu şekillendirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’ndan hareketle siyasi partilerin demokratik toplum ve devlet düzeninin oluşmasına katkı sağlayan ve Türkiye’nin çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşması yolunda faaliyet gösteren siyasal mekanizmalar olduğu anlaşılmaktadır (Siyasi Partiler Kanunu, 1983: madde 3). Kanunun Merkez Teşkilat başlıklı üçüncü bölümünde yer alan 14. maddesinde parti programında değişiklik yapmak Büyük Kongre’nin yetkisine verilmiştir (Siyasi Partiler Kanunu, 1983: madde 14). Mevzuata göre parti programlarında herhangi bir değişiklik ancak genel başkan, merkez karar ve yönetim kurulu veya büyük kongre üyelerinin en az yirmide biri tarafından ileri sürülebilir. Tekliflerin karara bağlanabilmesi için ise büyük kongrede hazır bulunan üyelerin üçte biri tarafından yapılmış olması şarttır. Söz konusu tekliflerin karara bağlanması ise büyük kongre tarafından seçilecek bir komisyon raporu ile gerçekleşmektedir.

Siyasi partiler bir program çerçevesinde yasa kapsamında kendi amaçlarına ulaşmak üzere örgütlenirler. Dolayısıyla siyasi partilerin parti programları, onları diğer siyasi partilerden ayıran, oy bekledikleri seçmen kitlesinin arzu/istek ve beklentilerini karşılayacağını ana hatlarıyla ortaya koyan ve siyasi birer ürün olan eylem planlarıdır. İktidar olmak için oy beklediği kitleye karşı çeşitli vaatlerde bulunan siyasi partilerin söz konusu vaatleri, anayasa niteliğinde olan parti programlarında yer alır. Bu programlar; toplu eylem planlarını içeren, açık ve net bir dilde hazırlanmış, kitlelere verilmiş sözler bütünü oluşturulan özgün ve kolektif çalışmanın ürünü belgelerdir. Dolayısıyla siyasi parti programları felsefi, ideolojik ve imaj açısından partiye karşı güvensizliğin önüne geçmek için tutarlı olması gerekir (İslamoğlu, 2002; 123). Siyasi parti programlarının içsel tutarlılığı oy bekledikleri kitlelere karşı önemli olsa da küresel boyutta siyasi parti programlarının yalnızca ulusal ölçekli vaatler etrafında şekillendirilmesi bir eksikliklerdir. Bu noktada parti programları ulusal ölçekli olduğu kadar küresel siyasette ön plana çıkan önemli konu başlıklarını da ihtiva etmesi gerekir.

Parti programlarında küresel siyasetin önemli aktörlerinden olan BM vb. kurumların gündemini meşgul eden temel konuların yer almaması bir eksiklik olacaktır. Bu durum siyasi partilerin küresel alandaki tartışmaları takip edip etmediğini ve iktidar oldukları takdirde küresel siyasetin beklentilerine kulak tıkayıp tıkamayacaklarının da bir göstergesi sayılabilir. 1950 sonrası çevre sorunlarının adım adım artmaya başlaması ve son otuz yıllık süre zarfı içinde bu sorunların küresel boyut kazanması; sorunların

çözümünde küresel ölçekte çok boyutlu iş birliğinin önem kazanmasına neden olmuştur. Bu işbirliğinin bir sonucu olarak 'sürdürülebilir kalkınmanın' ortak hedef olarak belirlenmesi, 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramının önemini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda ulusal ve küresel siyasetin önde gelen konu başlıklarından olan 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' konularının TBMM'deki beş siyasi partinin programında yer alıp almadığı, yer almış ise hangi bağlamda yer aldığı önem arz etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde 'sürdürülebilirlik' ve 'çevre' kavramlarına, TBMM'de bulunan AK Parti, CHP, MHP, HDP ve İYİ Parti programlarında yer verilip verilmediğine, yer verildi ise hangi bağlamda yer verildiğine Söylem Analiz Tekniği etrafında odaklanılacaktır.

Parti Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının Söylem Analizi

AK Parti, CHP, MHP, HDP ve İYİ Parti'nin parti programları envanter incelemesine tabi tutulmuştur. Envanter incelemesi dört aşamada gerçekleştirilmiştir. *Dokümanlara ulaşma ve orijinalliğin kontrolü* evresi partilerin resmî web sayfaları üzerinden yapılan tarama ile gerçekleştirilmiştir. *Dokümanların anlaşılması* evresi, söylem analizine tabi tutulmak üzere '.pdf' formatında indirilen parti programlarının, '.txt' formatına çevrilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. *Verinin analiz* aşaması da söylem analizinde 'kelime listelerinin' oluşturulması, karşılaştırılması ve araştırmanın odağı olan 'çevre' ile 'sürdürülebilirlik' kavramlarının bağlam analizinin yapılmasıyla gerçekleştirilmiştir.

AK Parti Programında Çevre ve Sürdürülebilirlik

AK Parti'nin parti programı 2002 yılında hazırlanmıştır. Ocak 2016'da yayınlanan parti tüzüğü çerçevesinde parti program değişikliği kuralları aynı kalmıştır (akparti.org.tr, 2018). Program 14.795 sözcükten ve yedi ana bölümden oluşmaktadır; Giriş, Temel Haklar ve Siyasi İlkeler, Ekonomi, Kamu Yönetimi, Sosyal Politikalar, Dış Politika ve Sonuç. 'Çevre' kavramı, Sosyal Politikalar ana başlığı altında ele alınmış ve fakat 'sürdürülebilirlik' kavramı ayrı bir başlık olarak ele alınmamıştır. Tablo 5 verileri dikkate alındığında, 'çevre' kelimesinin parti programında en çok kullanılan kelimelerden biri olduğu görülebilir. Programdaki kelime sıralamasında 4.997 girdi (*entries*) arasında 48. sırada olan 'çevre' kelimesi müstakilen 23 defa kullanılmıştır. 'Sürdürülebilir' kelimesi ise 275. sıradadır ve müstakilen 8 defa kullanılmıştır.

Tablo 5. AK Parti Kelime Listesi

AK PARTİ		
S	KELİMELER	SIKLIK
1	PARTİMİZ	86
2	OLARAK	86
3	TÜRKİYE	77
4	EKONOMİK	70
5	SOSYAL	67
6	KAMU	66
7	TÜM	61
8	ÖZEL	57
9	OLAN	55
10	EĞİTİM	50
48	ÇEVRE	23
275	SÜRDÜRÜLEBİLİR	8
4.997 Girdi (Entries)		

Türevleriyle birlikte 'çevre' 36 defa, 'sürdürülebilir' ise 10 defa kullanılmıştır. Çevre ve sürdürülebilir kelimelerinin türevleriyle birlikte yer aldıkları bağlam tabloları Görsel 1 ve Görsel 2'de verilmiştir.

Görsel 1. AK Parti Programında Çevre* Kelimesinin Bağlamı

göz önünde bulundurularak yoğunlaştırılacaktır. 5.11 - **ÇEVRE** Partimiz çevre sorunlarına hem sağlıklı bir ortam kullanarak, maden aramadan tüketime kadar, her aşamada **çevre** bilinci gözetilerek yoğun bir faaliyet dönemi . Tarihi mirasın, kültürel değerlerin, sağlıklı ve dengeli bir **çevrede** yaşama hakkının güvence altına alınması için esas olacaktır. Bunu temin için yerel yönetim ağırlıklı bir **çevre** yönetim sistemi geliştirilecektir. • Çevre konusunda hızla büyüyen çevre sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Bugün **çevre** maliyetleri, sanayileşen her ülkede ulusal refahı ve kırsal alanlardan kentlere göç hızla büyüyen **çevre** sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Bugün çevre sorunları çoğunlukla yerel düzeyde ortaya çıktığından, **çevre** politikalarının oluşturulması ve hayata ihtiyacı karşılayacak şekilde destekleyecektir. • Deniz **çevre** koruma konularında meslek odaları ve sivil toplum ihtiyacı karşılayacak şekilde destekleyecektir. • Deniz **çevre** koruma konularında meslek odaları ve sivil toplum vatandaşların inisiyatif alması teşvik edilecektir. • **Çevre** ile ilgili uluslararası örgütlerin talepleri ve ne kendi ürettiği, ne de başka ülkelerden ithal edilen **çevreye** zararlı atıkların mezarlığı olmayacaktır. Çevreyi önlenecektir. • Çevre sorunlarının çözümünde geleneksel **çevre** anlayışımız ve kültürümüzden yararlanılacaktır. 5.12 ağırlıklı bir çevre yönetim sistemi geliştirilecektir. • **Çevre** konusunda vatandaşlardan gelen her türlü şikayet gösteren sivil toplum örgütleri ile işbirliğine gidilecek, **çevre** sorunlarının çözümünde vatandaşların inisiyatif ve sorumluluk duygusu ile korunması gereğine inanır. **Çevre** yaşanmaz hale geldikten sonra çevre bilincinden gelen her türlü şikayet dikkate incelenecektir. **Çevre** konularında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri suretiyle kirlenme oranı asgariye indirilecektir. • **Çevre** sorunları çoğunlukla yerel düzeyde ortaya bir kalkınmayı hedeflerken öte yandan bu kalkınmanın **çevreye** maliyetinin asgari düzeyde tutulmasına özen bölgede bir istikrar unsurudur. Bu nitelikleriyle, **çevresindeki** kriz bölgelerinde daha fazla inisiyatif alacak bir enerji piyasası oluşturmak ve duyarlı olduğumuz **çevreyi** ve insan sağlığını korumak bulunmaktadır. Bu edilen çevreye zararlı atıkların mezarlığı olmayacaktır. **Çevreyi** kirlenme hiçbir kalkınma ya da üretim modeline hayvan yetiştiriciliğinde hormon kullanımı önlenecektir. • **Çevre** sorunlarının çözümünde geleneksel çevre yerel yönetimlerin önemi büyüktür. Bu nedenle partimiz, **çevre** ile ilgili planlarını merkezden değil, yerinden yoğunlaştırılacaktır. 5.11 - **ÇEVRE** Partimiz **çevre** sorunlarına hem sağlıklı bir ortam sağlanması, hem talepleri ve çalışmalarını dikkate alınacaktır. • Partimiz **çevrenin** bilgi, sevgi ve sorumluluk duygusu ile korunması • Uzun vadeli programlarla şehirlerin yaşanabilir, sağlıklı, **çevre** güzelliği taşıyan mekanlar olması sağlanacak, gereğine inanır. Çevre yaşanmaz hale geldikten sonra **çevre** bilincinden söz etmenin çok anlamlı olmadığı açıktır etkinlik ilkelerini dikkate alması, harcamalarında tutumlu, **çevreye** saygılı bir anlayışa kavuşması için gerekli tüm açıktır. Bunun için küçük yaşlardan itibaren vatandaşlara **çevre** bilinci kazandıracak bir eğitim programının alternatif veya ikame yatırım olarak, gerekli güvenlik ve **çevre** koruma önlemleri alınmak suretiyle, nükleer enerji sunan, büyüme amacına en fazla katkıyı sağlayabilen ve **çevreyi** tahrip etmeyen bir ulaştırma ve haberleşme alt hekimliğin yaygınlaşması teşvik edilecek, halk ve **çevre** sağlığı ile ilgili gerekli tedbirler alınacaktır. Trafik sunan, büyüme amacına en fazla katkıyı sağlayabilen ve **çevreyi** tahrip etmeyen bir ulaştırma ve haberleşme alt kuşaklar tarafından da yararlanılacak doğal kaynakların ve **çevrenin** korunması, tekelleşmenin önlenmesi, bölgeler bulunduğu görüşündedir. Bu nedenle Türkiye, yakın **çevresinde** güven ve istikrarın tesisi için daha fazla çaba dayalı, yeni teknolojilerle donanımlı, verimi yüksek, **çevreye** zararlı olmayacak termik santrallerin özel sektör

'Çevre' kelimesiyle AK Parti programında;

- Çevre bilincinin oluşturulması,
- Kültürel değerlere bağlı sağlıklı ve dengeli bir çevre inşası,
- Yerel yönetimler düzeyinde Çevre Yönetim Sistemi'nin geliştirilmesi,
- Kentlerin çevre sorunlarına yönelik çözümlerin üretilmesi,
- Çevrenin korunması konusunda gerekli adımların atılması ve bu kapsamda sorunların oluşturulacak çevre politikaları ile çözüme kavuşturulması,
- Çevreyi kirleten kalkınma ve üretim modellerinden kaçınılması,
- Çevre güvenliğinin sağlanması ve çevre konusunda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi,
- Deniz ve çevre korumasına özen gösterilmesi,
- Çevreye zararlı atıklar için önlemler alınması,
- Çevre konusunda vatandaşlarla işbirliğine gidilmesi,
- Vatandaşlarda çevre bilincini oluşturacak uygulamaların hayata geçirilmesi,
- Çevreyi kirleten hiçbir kalkınma ve üretim modeline yer verilmemesi,
- Çevreyi tahrip etmeyen ulaştırma ve haberleşme metotlarına yönelinmesi,
- Halk ve çevre sağlığına yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi,
- Doğal kaynakların ve çevrenin korunması,
- Çevre ile ilgili uluslararası örgütlerin taleplerinin göz önünde tutulması,
- Çevre planlama ve çözüm çalışmalarının merkezden değil yerinden yönetim modeliyle hayata geçirilmesi bağlamları oluşturulmuştur.

Görsel 2. AK Parti Programında Sürdürülebilir* Kelimesinin Bağlamı

sağlanması, çalışma hayatının sağlıklı ve dengeli bir biçimde sürdürülebilmesi için işçi, işveren ve hükümetten oluşan uzun zamandan beri devam eden siyasi ve ekonomik işbirliği sürdürülecek ve bu işbirliği özellikle ekonomi, bilim, bulunan bu potansiyelini harekete geçirmek için Sürekli ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme Stratejisi uygulayacaktır. kararlarının yönünü ve şeklini etkilediğinden, sürekli ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ile tutarlı ve gi politikaları kuruluşlarının katılımlarını sağlayacaktır. Partimiz sürekli ve sürdürülebilir ekonomik büyüme stratejisinin, etkin ve faaliyetlerin her alanında hayata geçirilmesini, sürekli ve sürdürülebilir büyümenin şartı olarak kabul eder. • Avrupa üretimi teşvik edecektir. • Bölgesel ticareti sürekli ve sürdürülebilir ekonomik gelişmenin önemli bir sinerji aracı etkin rol üstlenen sermaye piyasaları, sürekli ve sürdürülebilir ekonomik büyüme hedefine ulaşmada ve yeni buluşları özendircektir. 3.6 - DIŞ TİCARET Sürekli ve sürdürülebilir ekonomik gelişme stratejimizin en önemli ulusal refahı derinden etkilemektedir. Partimiz bir yandan sürdürülebilir bir kalkınmayı hedeflerken öte yandan bu

Programda 'sürdürülebilirlik' kelimesi ise 'süreklilik' kavramıyla birlikte 'ekonomik büyüme ve gelişmeyi' vurgulayacak şekilde kullanılmıştır. Bu kapsamda tutarlı bir vergi politikası, bölgesel ticaret, sermaye piyasaları, dış ticaret ve sürdürülebilir kalkınmanın altı çizilmiştir. Programda müstakillen 'sürdürülebilir çevre' ifadesine yer verilmemiştir.

CHP Programında Çevre ve Sürdürülebilirlik

CHP'nin 9-10 Mart 2018 Kurultayı'nda kabul edilen tüzüğüne göre parti programı değiştirme yetkisinin kurultaya ait olduğu bildirilmiş ve fakat parti programının en son ne zaman değiştirildiğiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat programın yayınlanma tarihinden anlaşıldığı üzere parti programında son büyük değişiklik 08.07.2013 tarihinde yapılmıştır (chp.org.tr, 2018). Program 47.940 sözcük ve altı ana bölümden oluşmaktadır: 'Hedef ve Önceliklerimiz Atatürk İlke ve Devrimlerinin Bekçisiyiz', 'Demokrasiyi Güçlendirme Demokrasi, İnsan Hakları ve Özgürlükler', 'Kamu Yönetimi', 'Ulusal Güvenlik ve Dış Politika', 'Üretimden ve Üretenden Yana Yeni Ekonomik Düzen' ve 'Sosyal Refah Devleti'. Çevre konusuna 'Sosyal Refah Devleti' bölümü altında yer alan 'Çevreye Duyarlılık Çağdaşlıktır' ve 'Çevre Koruma Politikaları' başlıkları altında yer verilmiştir. Programda 'çevre' kelimesi 10.494 girdi arasında 49. sıradadır ve müstakilen parti programında 65 defa kullanılmıştır. 'Sürdürülebilir' kelimesi ise 166. sırada olup müstakilen 35 defa kullanılmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. CHP Parti Programı Kelime Listesi

CHP		
S	KELİMELER	SIKLIK
1	OLARAK	300
2	SAĞLANACAKTIR	246
3	SOSYAL	210
4	KAMU	203
5	TÜRKİYE	193
6	CHP	180
7	OLAN	180
8	TÜM	175
9	ULUSAL	167
10	EĞİTİM	161
49	ÇEVRE	65
166	SÜRDÜRÜLEBİLİR	35
10.494 Girdi (Entries)		

Programda 'çevre' kelimesi türevleriyle birlikte 124, 'sürdürülebilir' ise 57 defa kullanılmıştır. Görsel 3'deki bağlam tablosunda 'çevre' ve türevi kelimelerin bağlamlarından 50'sine yer verilmiştir. Çevre konusunda oluşturulan bağlam AK Parti programındaki vurgularla aynı paraleldedir. Programda çevre duyarlılığının çağdaşlık olduğu vurgusu ön plana çıkartılmıştır. Bununla birlikte CHP'nin çevreci bir parti olduğu belirtilmiş ve çevre hakkının temel insan hakkı olduğunun altı çizilmiştir. Parti programında çevreyle ilgili olarak;

- Çevre kirliliğinin önlenmesi,

- Çevre yönetim anlayışının oluşturulması,
- Çevre Ajansı kurulması, çevresel risklerin en aza indirilmesi,
- Çevresel Araştırma Kurumu ve Çevresel Yönetim ve Düzenleme Kurumu'nun kurulması,
- Avrupa Birliği ile ilişkiler düzleminde Çevre Teknoloji Vizyonu'nun geliştirilmesi,
- AR-GE çalışmalarının arttırılması,
- Su kaynakları ve içme suyu kaynaklarının korunması,
- Çevre dostu tarımın temel hedef olarak kabul edilmesi,
- Çevresel Etki Değerlendirmesi'nin (ÇED) etkin olarak uygulanması,
- Çevre konusunda sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi ve STK'lar ile işbirliğine gidilmesi,
- Çevre koruması için bölge ülkeleriyle işbirliği yapılması,
- Akdeniz'de 2020'ye kadar çevre kirliliğinin azaltılması vaatlerine yer verilmiştir.

Görsel 3 verilerine göre CHP'nin çevre konusunda yapmış olduğu bazı özel vurgular dikkat çekicidir. Programda CHP'nin çevreci olduğu özellikle vurgulanmıştır. Çevre hukukunun altı çizilmiş, çevre konusu tarım politikaları özelinde ön plana çıkartılmış, uluslararası standartlar hatırlatılarak, Avrupa Birliği müktesebatına uygun olarak Ulusal Çevre Stratejisi ve Ulusal Çevre Eylem Planı'nın önemi vurgulanmıştır. Bunların yanı sıra sürdürülebilir, adil ve çevre dostu küresel ekonomik kalkınma vurgusuna da yer verilmiştir (Görsel 3).

Görsel 3. CHP Programında Çevre* Kelimesinin Bağlamı

. Mahkûmların mümkün olduğu ölçüde ağaçlandırma, çevre, tarım gibi kamu projelerinde ücret karşılığı istihdam ruhunun ve kültürünün yaygınlaşması hedef alınacaktır. ÇEVREYE DUYARLILIK ÇAĞDAŞLIKTIR Çevre Hakkı tercihlerinde çevreyi koruma boyutu dikkate alınırken, çevre kirliliğinin önlenmesi ile ilgili teknolojilerin transferi oluşturulması hedefimizdir. Bu çerçevede; altyapısıyla, çevresel ve tarihsel değerleriyle, kültürel çoğulculuğuyla bir turizm sektörü yaratmak olacaktır. Bu amaçla, çevreye duyarlı, doğal ve kültürel değerlerimizin sağlıklı bilgi ve deneyimlerinin teknoparklar aracılığıyla çevre üreticileriyle paylaşılması sağlanacak. Bitkisel ve olmak üzere, sanayi ve enerji tesislerinin, belirlenecek çevre standartlarına uymaları, bunun için gerekli ülke bütününde imar ve kullanım esaslarını belirleyen çevre düzeni planlarının etkin uygulanması sağlanacak, maliyetin korumadan daha fazla olduğu bilinciyle, çevrenin kirlenmeden korunması. Türkiye'nin çevre ve nitelikli bir yaşam alanı miras bırakmak etkin bir çevre yönetimi anlayışıyla mümkün olabilecektir. Bu , dünyanın herhangi bir noktasındaki çatışma çok geniş bir çevreyi doğrudan ilgilendirir hale gelmiştir. Soğuk savaşın işbirliği ve yönetimi sağlayacak düzeyde yeni bir Çevre Ajansı kurulacaktır. Çevresel Araştırma Kurumu değerlerinin tespiti, izlenmesi ve tanıtımında etkili bir çevresel bilgi ağı kurulacak, yıllık değişimler, sorunlar ve ulaşımına kavuşturulacaktır. İstanbul'un Marmara bölge çevresi ile olan ulaşım bağı hızlı demiryolu örgüsüyle ve coğrafi büyüklüğü dolayısıyla karşı karşıya bulunduğu çevresel risklerin en aza indirilerek gelecek nesillere , Barış ve hoşgörüyü, Emelin önceliği ve bütünlüğünü, Çevrenin ve doğanın korunmasını, Yani sosyal . Bu Kurum ile, sanayileşmeden kaynaklanan büyük çevre sorunlarının entegre çözümü için gereken geniş çaplı alması gerektiğini savunur. Çevrenin korunması: CHP ÇEVRECİDİR: CHP, yeşile, çevreye, doğaya, küresel alınacaktır. ÇEVREYE DUYARLILIK ÇAĞDAŞLIKTIR Çevre Hakkı, temel insan hakları arasında yer almaktadır. yönetimi anlayışıyla mümkün olabilecektir. Bu çerçevede; Çevresel Yönetim ve Düzenleme Kurumu (ÇYDK) yeniden belirlenecektir. AB ile ilişkiler çerçevesinde, Çevre Teknolojileri Vizyonunu geliştirecek AB Çevre 100 milyon ton arttırılacaktır. İstanbul ve İzmir'de çevre koşulları, bölge altyapısı göz önüne alınarak aynı aile birlikleri, sendikalar, yöresel dayanışma dernekleri, çevre ve tüketici hakları kuruluşları gibi tüm yurttaş bir ekonomiye dönüştürme kararı desteklenecektir. Çevre ve ekosistem standartları, çevre hukuku ve yasal . Ülkemizi bölüp parçalamayı amaçlayan iç ve dış çevrelerle etkili mücadeledir. Yurtta sulh cihanda sulh , geleceği kurgulamayı ve planlamayı öğreten, Doğal çevre ile uyum içinde yaşayabilen, Estetik duyarlılığı kapasitesini geliştirecek, girdi maliyetlerini düşürecek, çevreye duyarlılığı arttıracak ve farklı kurumlar arasında özellikle AR - GE ve yenilikçilik, istihdam, eğitim, çevre, altyapı sektörleri, bilgi ve iletişim teknolojileri ve kullanılan su kaynakları ve içme suyu kaynaklarının enerji çevre ve tarım bakanlığı ile entegre planlanmasını planı uygulamasının önüne geçilmesi engellenecektir. Çevre yönetiminde yeniden yapılanma sağlanacaktır: kullanıcı için en ekonomik şekilde, doğayı tahrip etmeden, çevre dostu anlayışla kesintisiz olarak karşılayacak, ve pazarlanabildiği bilgi ekonomisine geçecektir... Çevreye duyarlılık: Temiz çevre, korunan doğa ve politikası bu amaca uygun doğrultuda geliştirilecektir. Çevresel etki değerlendirmesinin (ÇED) etkin özel finansman uygulamaları gerçekleştirilecektir. ÇEVRE DOSTU TARIM TEMEL için bölge ülkeleriyle yakın bir işbirliğine girilecek, çevre alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin birikim ve belgelere uyulmasında kararlılık gösterilecektir. Çevrenin korunması için bölge ülkeleriyle yakın bir olarak yönetilmesi için siyasi kararlılık güçlendirilecektir. Çevreyi etkileyebilecek önemli yatırım ve idari kararlarda sağlanmasını, Tüketici haklarına, kentli olma hakkına, çevre hakkına, gıda sağlığına duyarlılık gösterilmesini, havzasını derinden etkilediği geçeceğinden hareketle, çevre dostu, doğal kaynaklarımızı kirlenip tüketmeyen, etkin uygulanması sağlanacak, mevzi imar uygulamaları ile çevre düzeni planı uygulamasının önüne geçilmesi KENTLEŞME Kentlerde fiziki ve sosyal altyapı ile çevre kalitesinin artırılarak, tarihi, doğal, sosyal ve kültürel Tarım ve Köy İşleri, Enerji ve Tabii Kaynaklar ile Çevre ve Orman Bakanlıkları ile bütünleşmiş bir yapıda gerçekleştirilecektir. Evsel ısınma ve kentsel ısıtmada çevreyi koruma bilinci de ön planda tutulacak, temiz önlemler alınacaktır. Yer altı zenginliklerimiz işletilirken çevresel tahribatı önleyecek tedbirler alınacak ve titizlikle : Bölge ülkelerinin Akdeniz'de 2020'ye kadar çevre kirliliğini büyük ölçüde azaltmak üzere yayınladığı çözümler oluşturulması sağlanacaktır. Bu kapsamda çevresel bilgi ve verilerin üretilmesi ile izleme ağının Türk Deniz Ticaret Filosu desteklenecektir. Bu kapsamda; Çevrenin korunmasına özen içinde yeni tersaneler : Yurt dışındaki yurttaşlarımız laiklik ve demokrasi karşısı çevrelerin zararlı etkisinden korunacaktır. Bu alandaki . Kirlenen öder ilkesine işlerlik kazandırılacaktır: Çevre politikalarının uygulanmasında yerel yönetimlerin sağlanacaktır. Engellilere yaşamı kolaylaştıracak, çevreye uyumlarını sağlayacak, üretkenliklerini arttıracak,

CHP programında 'sürdürülebilirlik' kavramıyla ilgili 38 bağlam mevcuttur. 'Yaşanabilir ve sürdürülebilir çevreyi mümkün kılan kalkınma' modeli önerisiyle, müstakillen 'sürdürülebilir çevre' vurgusuna da programında yer vermiştir. Sürdürülebilir büyüme ve adil, çevre dostu küresel ekonominin altı çizilmiştir (Görsel 4).

Görsel 4. CHP Programında Sürdürülebilir* Kelimesinin Bağlamı

halka hizmetin temel dayanağına dönüştürülecektir. Adil, **sürdürülebilir**, halkta adalet ve güven duygusu yaratan, Anlaşması normları içinde devlet sorumluluğu anlayışıyla **sürdürülecek**, Hayvan Islahı Kanunu'nun işlerliği yaşamaması için verilir. Yoksullukla mücadele bu anlayışla **sürdürülecek**; bireyin ve ailenin onuru korunacak, insanın olan, kendi işgücümüzü kullanamayan, ithalata bağımlı, **sürdürülemez** büyüme sürecinin önüne geçmek için Gayri Safi Milli Hasıla'nın artması değildir. Büyüme **sürdürülebilir** olmalıdır. Çevrenin bozulmasına, borçla ve yatırıma dönüşmesine özen göstermeyen büyüme **sürdürülebilir** olamaz. Büyüme gelir dağılımını üzere, vize alma koşullarının düzeltilmesi için çalışmalar **sürdürülecektir**. İnsan ticareti ile etkin mücadele: gibi, ülkedeki sağlık hizmetinin bu ilkeler çerçevesinde **sürdürülebilir** biçimde sağlanabilmesi için devlet güçlendirmiş, Ekonomide fırsat eşitliğine dayanan, **sürdürülebilir**, bireyler ve bölgeler arasında dengeli bir , cemaat ilişkileri ve kayıt dışı sektör desteklenerek de **sürdürülemez**. Taraf olduğumuz Avrupa Sosyal Şartı olarak karşı olunmayacak, ancak yıllardır değerlendirmesi **sürdürülen** nükleer santral projelerinin nihai kararından turizm ürünlerini öne çıkaran, tüketici isteklerine duyarlı, **sürdürülebilir** bir turizm sektörü yaratmak olacaktır. Bu Türkiye ekonomisini yıllık ortalama yüzde yedi düzeyinde **sürdürülebilir** gerçek büyüme potansiyeline ulaştırmayı , bağımsız denetime açık, örgütlü yapılar ikame edilecek, **Sürdürülebilirlik** ilkesini esas alan entegre su yönetimi yüksek kalite, Sağlık hizmet sistemlerinin finansal **sürdürülebilirlik**, ilkelerini eşzamanlı olarak yatırım ve finansman modellerini hayata geçirecek, **Sürdürülebilir** kalkınma ilkelerini gözetecek bir anlayışla kalkınmada bölgelerarası dengesizliği giderebilmek, **sürdürülebilir** bir dinamizm yaratılabilmek mümkün yerine kamu açıkları veya cari açığa çözüm olarak görmek, **sürdürülebilir** - bir politika değildir. Özelleştirme tüketmeyen, koruma - kullanma dengesini gözetken, **sürdürülebilir** tarım hedeflenecek, İklim değişikliği ve doğum ve yeni doğan bakımı sağlık personeli gözetiminde **sürdürülecektir**. Birleşmiş Milletler Engelliler Hakkı personel ve geçici personel uygulamaları zorunlu hallerde **sürdürülecek**, kamu personel rejiminde ilke olarak sadece çerçevesinde, yeni bir mekansal planlama anlayışı içinde, **sürdürülebilir** sosyo - ekonomik yaşam ve çalışma planı, nazım imar planı, uygulama imar planı içinde **sürdürülecektir**. Bölge planları, Stratejik Makro Planlama amacıyla ilgili üniversiteler ve belediyelerle işbirliği içinde **sürdürülecek** olan yetişkinlere sürekli eğitim programı , hem de adil bölüşüm: Bu ilkeyi temel alan politikalar ile **sürdürülebilir** bir büyüme modeli benimsenecek; dışa gerçekleştirilmiş olan gecikme hızla telafi edilecektir. GAP'ın **sürdürülebilir** üretim stratejisinin öncelikli sektörleri , gelişiminin hızlı, ancak doğa ve çevre ile dost kalarak **sürdürülebilir** olmasını öngörür. Kültür ve doğa mirasının farklarını azaltma ve teknolojik yenilenme kapsamında **sürdürülecek** sektör önceliklendirmesi yaklaşımının yanı sıra CHP, turizmde yeni bir hamle yapmaya kararlıdır. **Sürdürülebilir** bir turizm yatırım ve işletmeciliği politikası bilimin her alanında yeterli hale gelmesi süreci kararlılıkla **sürdürülecektir**. Türk Dil Kurumu ile birlikte Atatürk'ün arttıracaktır. Üretim süreçlerinde doğal kaynakların **sürdürülebilir** kullanımı sağlanarak, gıda güvenliği ve gıda kirliliğinin ortadan kaldırılması, biyo çeşitliliğin korunması, **sürdürülebilir** balıkçılığa yönelik çalışmaların yapılması, , yeterli kamu desteği ve denetimi altında etkin olarak **sürdürülecektir**. Turizmde güçlü kamusal destek Sosyal Refah Devletinin temel bir sorumluluğu olarak **sürdürülecektir**. Proje, muhtarların, sosyal hizmetler Mücadele etkin, ilkeli ve onurlu bir süreç olarak **sürdürülecek**; kimsenin yatağına aç girmemesi sağlanarak, Güvenlik Reformu'nun temel amacını oluşturacaktır. **SÜRDÜRÜLEBİLİR**, ÇAĞDAŞ SOSYAL GÜVENLİK esas alan bütüncül bir yaklaşımla oluşturulacak, **sürdürülebilir** su kaynakları yönetimiyle ekosistemlerin suçlanmasına karşı bugüne kadar Partimiz öncülüğünde **sürdürülen** kararlı duruşa sahip çıkmaya devam edecektir. ve ekosistem standartları, çevre hukuku ve yasal önlemler, **sürdürülebilir** kalkınma kriterleri ve taraf olduğumuz Uluslararası Sözleşmeleri'nin uygulanması özenle **sürdürülecek**, Karadeniz'i yoğun bir şekilde kirliletmekte yeteneği yüksek bir Sosyal Avrupa hedefini paylaşır. **Sürdürülebilir**, adil ve çevre dostu bir global ekonomik sağlayan, çağdaş ve ulusal değerlerimizle tutarlı, planlı, **sürdürülebilir** bir turizm politikası uygulanacaktır. Ulusal , AB ülkeleri standartlarında sağlanacaktır. Sanayileşme **sürdürülebilir** büyümenin lokomotifini olacak: Sanayide cezalandırılacaktır Elektronik ve haberleşme sektöründe **sürdürülebilir** bir rekabet ortamının sağlanması hedef alınabilmesi sağlanacaktır. Ulusal sağlık sigortası sistemi **sürdürülebilir** ve güçlü bir sosyal güvenlik politikasıyla ve emeğe duyarlılığı dışlayan politikalar sonucu **sürdürülemez** düzeylere tırmanan işsizliğin, bireyler ve ve güvenli ulaşım sağlanacaktır. Hava yolu ulaşımı **sürdürülebilir** bir yapıya kavuşturulacaktır: Hava yetimlerin yaşam güvencesi olarak asgari aylık uygulaması **sürdürülecektir**. Özürlülere prim desteği: Özürlülük oranı toplumsal dayanışmayı sağlıkta da sağlayan, uzun vadeli, **sürdürülebilir**, vatandaşla hizmet odaklı, bir Ulusal Sağlık , AR - GE ve inovasyon (yenilikçilik) kaynaklı yüksek ve **sürdürülebilir** verimlilik artışıdır. Bu vizyon ve kararlılık

CHP parti programında 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kavramları etrafında yer alan vaatler, diğer partilerin programlarına kıyasla daha fazla ve kapsamlıdır. CHP; ulaşımdan, sağlığa, kalkınmadan, sanayiye kadar hemen hemen her alanda sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesi gerektiğini belirtmiş, müstakilen de 'sürdürülebilir çevre' anlayışına vurgu yapmıştır.

MHP Programında Çevre ve Sürdürülebilirlik

MHP'nin 8 Kasım 2009 tarihinde yapılan Olağan Büyük Kongre'sinde parti programı ve tüzük güncellemesi yapılmıştır (mhp.org.tr, 2018). MHP parti programı 18.058 sözcükten oluşmakta ve sekiz ana bölüm içermektedir: 'Geleceğe Türkçe Bakış', 'Misyon, Vizyon, Temel Değer ve İlkeler', 'Temel

Hak ve Özgürlüklerin Teminat Altına Alınması', 'Temel Hedef ve Görüşlerimiz', 'Milliyetçilik ve Demokrasi', 'Toplumsal Dayanışma ve Uzlaşma Kültürünün Geliştirilmesi', 'Politikalarımız' ve 'Geleceğe Doğru'. Çevre konusu MHP programının 'Politikalarımız' ana başlığı altında ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır.

Tablo 7. MHP Parti Programı Kelime Listesi

MHP		
S	KELİMELELER	SIKLIK
1	OLARAK	125
2	SOSYAL	108
3	TÜRKİYE	101
4	MİLLİ	96
5	TEMEL	96
6	SAĞLANACAKTIR	89
7	TÜRK	76
8	KAMU	71
9	SİYASİ	59
10	OLAN	58
74	ÇEVRE	23
144	SÜRDÜRÜLEBİLİR	15
5.273 Girdi (Entries)		

Program kelime listesinde 'çevre' sözcüğü 5.273 girdi arasında 74. sıradadır ve toplamda müstakilen 23 defa kullanılmıştır. 'Sürdürülebilir' kelimesi ise 144. sırada olup müstakilen 15 defa kullanılmıştır (Tablo 7).

MHP programında 'çevre' kelimesi türevleriyle birlikte 37, 'Sürdürülebilir' ise türevleriyle birlikte 21 defa kullanılmıştır. 'Çevre' kelimesinin bağlamını ortaya koyan Görsel 5 dikkate alındığında çevre ile ekosistem uyumu üzerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte;

- Çevre hakkının korunması ve geliştirilmesi,
- Çevre politikalarının oluşturulması,
- Çevresel felakete karşı önlemlerin alınması,
- Temiz su kaynaklarının çevre ile uyumu,
- Doğal ve kültürel değerlerin korunduğu çevrelerin geliştirilmesi ve yaşatılması,
- Temiz ve sağlıklı bir çevreye kavuşmak ve bunu gelecek nesillere aktarmak için gerekli adımların atılması,
- Çevreye duyarlı ve istikrarlı bir büyüme modelinin uygulanması ve çevre dostu teknolojik gelişmelerin takip edilmesi, MHP programında 'çevre' bağlamında ortaya konulan vaatlerin genel çerçevesini oluşturur.

Görsel 5. MHP Programında Çevre* Kelimesinin Bağlamı

zararlarının en aza indirebilmesi temin edilecektir. 19 ÇEVRE Çevre hakkı ve çevre politikamızın esası Temiz ve fakir ülkeler arasında sürekli artan gelir adaletsizliği, çevresel felaketler ve açlık gibi sorunlarla birlikte anılır Kıyı, deniz, akarsu, göl, yapay göl ve diğer sulak alanların çevresi ile eko sistemlerin tamamını bütünlük içinde ele kaynağından itibaren korunması, kirlenmemesi, barajların çevre ile uyum içinde bulunması, baraj göllerinin temiz, yaşanabilir doğal ve kültürel değerleri korunmuş bir çevrenin intikali, çevre politikamızın esasını hakki ve çevre politikamızın esası Temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı her insanın temel haklarından Kent planlarının; gelecek nesillere sağlıklı bir çevre ve şehir altyapısı bırakmanın yanında, kültürel ve yanında, kültürel ve doğal yapıya uygun, yaşanabilir bir çevreyle uyumlu yerleşimler oluşturmayı temin etmesi esas yaşama hakkı her insanın temel haklarından birisidir. Çevre sorunlarını; kalkınma – çevre koruma ikilemi yerine, dostu teknoloji kullanımı teşvik edilecektir. Bütüncül çevre politikaları Kıyı, deniz, akarsu, göl, yapay göl ve en aza indirebilmesi temin edilecektir. 19 ÇEVRE Çevre hakkı ve çevre politikamızın esası Temiz ve sağlıklı , su, hava, toprak ve denizi birlikte dikkate alan entegre çevre politikaları geliştirilecektir. Verimli tarım toprakları , su, hava, toprak ve denizi birlikte huzur ve güven ortamını tesis etmek, • Çevre şartlarını sürekli iyileştirerek yaşanabilir hale güvenliğini ve milli çıkarlarını korumak ve geliştirmek; çevremizde barış, istikrar ve güvenlik kuşağı oluşturmak; SANAYİLEŞME Tüketici sağlığını ve tercihlerini gözetken, çevre normlarına uygun üretim yapan, yerel kaynakları , sağlık, eğitim, depolama, pazarlama gibi hususlar çevre etkisi ve hijyenik şartlar da dikkate alınarak çağdaş , tahrip edilmesini ve yok olmasını önlemek için, çevre konusuna bilimi ve aklı esas alan, tarih, kültür, inanç toplum olarak sahip çıkma anlayışının kuvvetlenmesi için, çevre duyarlılığı geliştirilecek, bunun için medya teşvik açısıyla yaklaşılacaktır. Ekonomik ve sosyal politikalar ile çevre politikası arasında uyum sağlanacak, kalkınma doğal ve kültürel değerleri korunmuş bir çevrenin intikali, çevre politikamızın esasını oluşturmaktadır. Doğal, tarihi dinamizminin ve teşebbüs gücünün desteklendiği istikrarlı, çevreye duyarlı ve istihdam dostu bir büyümenin temel haklarından birisidir. Çevre sorunlarını; kalkınma – çevre koruma ikilemi yerine, akılcı bir koruma, kullanma denge, kültürel, tarihi ve estetik değerler korunacaktır. Çevre duyarlılığı Tabii zenginliklerimize toplum olarak iş birliği programları geliştirilerek, Türk kültürünün çevre kültürleri için cazibe merkezi haline gelmesi zenginleştirilecektir. Yatırım projelerinin yer seçiminde çevre duyarlılığına önem verilecek, yatırımlarda çevre aktarmaları için gerekli ortam oluşturulacak, sosyal çevre oluşturarak toplumla bütünleşmelerine, kültür ve normal olarak devam edebilmeleri için fiziki ve sosyal çevrenin oluşturduğu engellerin ortadan kaldırılması, konusundaki risklerin en aza indirilmesi için tarım, çevre ve teknoloji politikaları birlikte ele alınacaktır. 20 konumunda olunmayacaktır. Türkiye'nin yakın ve uzak çevresindeki hiçbir gelişme, Türkiye'nin güvenlik ve Türkiye, kendisini merkeze alıp yakın ve uzak çevresinde olan biten ekonomik, sosyal ve siyasi her türlü vatandaşın hayat kalitesinin artırılması, su kaynaklarının ve çevrenin korunması, çağdaş altyapılı yaşanabilir kentler kesintisiz ve yeterli bir şekilde, düşük maliyetle, güvenli ve çevreye duyarlı bir arz sistemi içinde karşılanması suretiyle indirebilmesi temin edilecektir. 19 ÇEVRE Çevre hakkı ve çevre politikamızın esası Temiz ve sağlıklı bir çevrede geliştirmek amacıyla, milli menfaatlerimizi gözetmek ve çevreye ve insana saygılı olmak kaydıyla doğrudan yabancı ve Türkiye'nin haklarını yok saymayacaktır. Yakın çevre ile en az sorunun yaşandığı ve en fazla işbirliğinin seçiminde çevre duyarlılığına önem verilecek, yatırımlarda çevre dostu teknoloji kullanımı teşvik edilecektir. Bütüncül Ülkemizin doğal, tarihi, kültürel ve diğer zenginliklerinin; çevreye duyarlı, tarihe saygılı, özgünlüğünü muhafaza eden

'Sürdürülebilirlik' kavramı ise kalkınma ve rekabet temelinde ele alınmış olup, sürdürülebilir büyümenin, sürdürülebilir fiyat istikrarının, sosyal sigorta sisteminin, kamu borç stokunun ve su politikalarının hayata geçirileceği konularındaki vaatleri kapsamaktadır (Görsel 6).

Görsel 6. MHP Programında Sürdürülebilir*' Kelimesinin Bağlamı

ve insani bir mecraya sokulmasının yolu; ülkeler arasında sürdürülebilir bir rekabet ortamının sağlanması, teknolojik yönelecektir. c) Finansal piyasalar ve bankacılık sürdürülebilir büyümeyi ve fiyat istikrarını sağlamaya besleyebilen ve ihracat kapasitesi yüksek, büyümeye sürdürülebilir katkı sağlayan bir yapıya kavuşturulması Programının temel amaçları şunlardır: • İstihdam dostu, sürdürülebilir bir büyüme ortamını tesis etmek, • İşsizlik yapılan sosyal tazmin ödemelerinin, onurlu bir hayat sürdürülecek düzeyde olması sağlanacak, bunların rehabilitasyon hizmeti ile ilişki, etkileşim ve işbirliği içinde sürdürülecektir. Engelli vatandaşların tıbbi ve mesleki gerekli görmekteyiz. Para politikası ve fiyat istikrarı sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilmesini için boyutu itibarıyla uygulanabilir, mali boyutu itibarıyla sürdürülebilir ve ilgili taraflarca kabul edilebilir bir yapıya . f) Çalışma hayatı ve sosyal güvenlik Çağdaş normlarda sürdürülebilir sosyal sigorta sistemi Vatandaşların ekonomisi İşsizlikle mücadelenin esası, istihdam odaklı sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilmesi, istihdam yerine, akılcı bir koruma, kullanma ve geliştirmeyi öngören sürdürülebilir kalkınma modeli ile aşarak, gelecek aktif sigortalı sayısı artırılabilecek ve bu suretle hem sistemin sürdürülebilirliği sağlanacak, hem de sigortalının mağdur içinde etkili ve özerk bir yapıda yönetilecek, sistemin sürdürülebilirliğini sağlamak için fon yönetimi bir biçimde azaltılmasını sağlayarak kamu borç stokunu sürdürülebilir bir seviyeye çekmektedir. Bu amaca yönelik kırılma duyurularını, • Kamu ve özel sektör borç stokunu sürdürülebilir bir seviyeye indirmektedir. Programın temel çevreye duyarlı bir arz sistemi içinde karşılanması suretiyle sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması esastır. Bu hukuk devletinin yöntemleriyle kararlı bir şekilde sürdürülecektir. Türkiye'nin ekonomik ve demokratik . Bu çerçevede, para ve maliye politikalarıyla uyumlu, sürdürülebilir, şeffaf ve hesap verilebilir bir borçlanma ve toplumsal gerçeklerimiz ışığında değerlendirilmesi ve sürdürülebilir bir su politikasının uygulanması esastır. 9 ve mikerrer yararlanmayı önleyen etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir hizmet sunan bir yapı oluşturulacaktır. duyarlı, tarihe saygılı, özgünlüğünü muhafaza eden ve sürdürülebilirliğini sağlayacak bir anlayışla, yüksek katma

İYİ Parti Programında Çevre ve Sürdürülebilirlik

İYİ Parti programı 25 Ekim 2017 tarihinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. (iyiparti.org.tr, 2018). Program 20.500 sözcükten ve sekiz ana bölüm oluşmaktadır: 'İyi Bir Türkiye İlkelerimiz, Amacımız', 'Demokrasi ve Hukuk', 'Toplum' (Eğitim-Kültür ve Sanat-Medya-Spor-Aile-Din Hizmetleri-Sivil Toplum Kuruluşları-Doğal Hayat ve Şehircilik), 'Kamu Yönetimi', 'İç ve Dış Güvenlik', 'Kurumlar', 'Dış Politika' ve 'Hedeflerimiz'. Programda çevre konusuna 'Toplum' ana başlığı altında yer alan 'Doğal Hayat' ve 'Şehircilik' ara başlığının bir alt başlığı olarak yer verilmiştir. Parti programının kelime listesi Tablo 8'de verilmiştir. Tablo 8'e göre müstakilen 'çevre' kelimesi 19 defa kullanılmış, 6.318 girdinin olduğu kelime listesinde 'çevre' kelimesi 99. sırada yer almıştır. 'Sürdürülebilir' kelimesine ise müstakilen 12 defa yer verilmiştir ve listede 223. sıradadır.

Tablo 8. İYİ Parti Programı Kelime Listesi

İYİ PARTİ		
S	KELİMELER	SIKLIK
1	OLARAK	121
2	EĞİTİM	115
3	SAĞLANACAKTIR	111
4	ÖZEL	94
5	TÜM	77
6	SOSYAL	75
7	SAĞLIK	72
8	TÜRKİYE	71
9	ŞEKİLDE	66
10	YENİDEN	65
99	ÇEVRE	19
223	SÜRDÜRÜLEBİLİR	12
6.318 Girdi (Entries)		

'Çevre' kelimesi türevleriyle birlikte parti programında 37 defa kullanılmıştır (Görsel 7). Kelimenin bağlamının incelendiği Görsel 8'de görüldüğü üzere 'Sürdürülebilir' sözcüğü türevleriyle birlikte 14 defa kullanılmıştır.

Programda 'çevre' kelimesinin bağlamı Görsel 7'de verilmiş, 'çevre' ve türevi kelimeler üzerinden enerji, çevre koruma, sağlıklı çevre, çevre kirliliği, çevre sorunları, fiziki çevre, çevre politikaları, kültürel çevre, sürdürülebilir çevre, tarihi çevre, sosyolojik çevre ve çevre duyarlılığı bağlamlarına vurgu yapılmıştır. Bu bağlamlar dışında ayrıca 'çevre' kelimesi 'etraf' manasında da kullanılmıştır. Enerji konusunda programda çevre ile dost teknolojileri ön planda tutan düzenlemelerin yapılacağı bildirilmiştir. Çevre koruma konusunda resmî ve sivil toplum kuruluşlarıyla gerekli

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grubu Bulunan Partilerin Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının Karşılaştırmalı Analizi

koordinasyonların sağlanacağı, tarihi ve kültürel varlıkların korunacağı, yanıcı, patlayıcı zararlı kimyasalların tankerler ile değil boru hatlarıyla taşınacağı, HES projelerinin çevreye olan etkisinin değerlendirileceği, sanayileşmenin çevre üzerindeki etkilerinin en aza indirileceği, altyapı yatırımlarının projelendirilmesi ve uygulamaya geçirilmesindeki çevre tahribatlarının engelleneceği, uluslararası çevre koruma standartlarına uygun düzenleme ve denetlemelerin yapılacağı, çevre emniyetinin sağlanması için tüm tedbirlerin alınacağı ve çevreye uyumlu malzeme üretiminin teşvik edileceği vaat edilmiştir. Ayrıca parti programında bütün canlıların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olduğu belirtilmiştir. Sürdürülebilir çevre, kalkınma ve refahın birlikte değerlendirileceğinin altı çizilmiştir. Kentleşme sorunlarının çok yönlü fiziksel planlar yapılarak önleneceği, çevre ve halk sağlığıyla ilgili koruyucu sağlık eylem planının hazırlanacağı vaat edilmiştir. Çevre kirliliğine karşı en ağır ve caydırıcı yaptırımların uygulanacağı, çevre kirliliğinin önlenmesi adına organik ve çevreye uyumlu malzeme üretiminin teşvik edileceği, su rejiminin yeniden düzenleneceği, endüstriyel amaçlı ağaçlandırma çalışmalarının yapılacağı ifade edilmiştir.

Görsel 7. İYİ Parti Çevre* Kelimesinin Bağlamı

verilerek, enerjide dışa bağımlılığı azaltma hedeflenecektir. • Çevre ile dost teknolojileri ön planda tutan, merkezde değil, unsurlara karşı en ağır ve caydırıcı yaptırımlar uygulanacaktır. • Çevreyi koruma ve kullanma konusunda kamu kurumları, özel korunacak ve sorumluluklar yerine getirilecektir. • Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının bütün canlıların da hakkı olduğu çevre, kalkınma ve refah birlikte değerlendirilecektir. Çevreyi kirlüten bütün unsurlara karşı en ağır ve caydırıcı ya da yüksek olması tüketici için yeterli değildir. Tesisler dışında çevreden, kültürel ve doğal değerlerden de etkilenen ve en küçük öncelik verilecektir. • Turizm alanlarının kullanımını tehdit eden çevre ve çarpık kentleşme sorunları, çok yönlü ve çevreye katılabilirliğini sağlayacak; diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim olanaklarına hem kırsal hem de , bu kapsamda kaynaklar daha verimli kullanılacak ve fiziksel çevre şartları engellilere uygun hale getirilecektir. • Engellilere Doğal Hayat Çevre • Sağlıklı ve dengeli yaşam hakkı, çevre politikamızın temelini oluşturmaktadır. Kalkınma verilecektir. DOĞAL HAYAT VE ŞEHİRCİLİK Doğal Hayat Çevre • Sağlıklı ve dengeli yaşam hakkı, çevre politikamızın politikamızın temelini oluşturmaktadır. Kalkınma politikaları ile çevre politika ve uygulamaları arasında uyum sağlanarak tüm İşbirliği (KEİ) Partimiz, Karadeniz'i coğrafi konumu itibarıyla çevresindeki ülkelerin somut iş birliğine imkan sağlayacak bir uyumlu malzeme üretimi teşvik edilecektir. • Bütün kentlerde çevreci projeler ile geri dönüşüm projelerine ağırlık verilecektir. önceliklerindedir. Turizm potansiyelini sürdürülebilir kılmak, çevrenin, doğal denge, tarihi ve kültürel varlıkların özenle ikeleriyle hizmet üreten, insan odaklı, doğal ve kültürel çevreye duyarlı bir yapıya dönüştürerek, merkez ile yerinden . • Ulusal malzemelerin kullanımı teşvik edilecek, malzemelerin çevre kirliliği yaratmaması için organik ve çevre uyumlu sağlanabileceğine inanmaktayız. Bu anlamda KEİ, Türkiye'nin çevresi için öngördüğü huzur ve refah zincirinin en önemli yararı ilkesi çerçevesinde değerlendirmek zorundayız. Ormanların çevre kirliliğinin önlenmesinde ve su rejimini düzenlemedeki gözetilerek yeniden düzenlenecektir. Özellikle yanıcı, parlayıcı, çevreye ve insan sağlığına zararlı kimyasalların trafikte tankerler ile gerekli koordinasyon sağlanacaktır. HES projelerinin çevreye olan etkileri bütüncül olarak değerlendirilecektir. • azaltan faaliyetlerle mücadele edilecektir. • Temiz ve sağlıklı çevrede yaşama hakkı, insan hakkı olarak değerlendirilecektir. Kaynak Kullanım İzleme Birimi oluşturacağız. • Sanayileşmenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indireyecek finansal konusunda kararlı, ısrarlı ve takipçi bir tavır sergileyecektir. Çevre komşularımızla, bölge ülkeleriyle iş birliği ve ittifaklar kurulacak; onları mümkün olan ölçüde evinden ve sosyal çevresinden ayırmadan; beslenme, barınma, sağlık ve temizlik bütün canlıların da hakkı olduğu anlayışı ile sürdürülebilir çevre, kalkınma ve refah birlikte değerlendirilecektir. Çevreyi çıkar grupları tarafından yağmalanması önlenecektir. Tarihi çevre bozulmadan, vatandaşların da yakınlıklarına sebep ve sürekli bir denetim sistemi oluşturulacaktır. • Uluslararası çevre politikaları ile uyumluluk arz edecek anlaşma ve ve yapımında çevre tahribatının önüne geçilebilmesi, uluslararası çevre koruma standartlarına uygun düzenlemeler ve denetlemeler korumada ve çöleşmeye engel olmakta da katkısı vardır. Çevre kirliliğinin, çöleşmenin ve erozyonun önlenmesi amacıyla yetkinliklerine ve milli değerlere sahip, insan haklarına, doğaya ve çevreye duyarlı, "iyi insan" olarak yetiştirilmesi hedefimiz konularında yeni düzenlemeler yapılacaktır. • Seyir, can, mal ve çevre emniyetinin sağlanması için tüm tedbirler alınacaktır. Bu tehdit eden çevre ve çarpık kentleşme sorunları, çok yönlü ve çevreye entegre fiziksel planlar yapılarak önlenecektir. • , malzemelerin çevre kirliliği yaratmaması için organik ve çevre uyumlu malzeme üretimi teşvik edilecektir. • Bütün hareketle koruyucu hekimlik hizmetlerine ağırlık verecek, çevre ve halk sağlığıyla ilgili her türlü tedbiri içeren koruyucu bir . • Altyapı yatırımlarının projelendirilmesinde ve yapımında çevre tahribatının önüne geçilebilmesi, uluslararası çevre koruma katılacaktır. • Okul öncesi eğitim, çocuğun ailesinin ve yaşadığı çevrenin imkanları ile annenin çalışma durumu göz önüne etkileri bütüncül olarak değerlendirilecektir. • İçinde yaşanılan çevrenin değeri, ana okulundan itibaren geniş kapsamlı ve

Parti programında 'çevre politikaları' konusunda da bir bağlam oluşturulmuştur. Programda çevre politikalarının temelini sağlıklı ve dengeli yaşama hakkının oluşturduğu belirtilmiştir. Kalkınma politikaları ile çevre politikaları arasında uyum sağlanacağı, kentlerde çevreci projelerin hayata geçirileceği, uluslararası anlaşmaların sağladığı hakların korunarak, gerekli sorumlulukların yerine getirileceği vaat edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin çevreye duyarlı 'iyi insanlar' olarak yetiştirilmesi partinin hedefleri arasında zikredilmiştir. Programda 'fiziki çevre', 'kültürel çevre', 'tarihi çevre' ve 'sosyolojik çevre' konularında farklı bağlamlar ortaya konulmuştur. Engelli vatandaşların fiziki çevreye erişimlerinin kolaylaştırılacağı, merkezi idarelerin kültürel çevreye duyarlı bir yapıya dönüştürüleceği, yoksul ve kimsesiz yaşlıların sosyal çevrelerinden ayrılmadan ihtiyaçlarının karşılanacağı ve anaokulundan itibaren 'çevre' eğitiminin çocuklara verileceği belirtilmiştir. Parti programında 'çevre' ile ilgili oluşturulan son bağlam ise çevre kelimesinin etimolojik olarak 'etraf' manasını ifade edecek şekilde kullanılması olmuştur. Bu kapsamda 'çevre' kelimesi Türkiye'nin çevresi, çevre komşuları, Karadeniz'in coğrafi konumu itibarıyla çevresini ifade edecek şekilde kullanılmıştır (Görsel 7).

'Sürdürülebilir' ve türevi kelimelerin bağlamları Görsel 8'de verilmiş ve bu kelimeler; ekonomi, turizm, kamu yönetimi, orman, kalkınma, aile, ulaştırma ve çevre bağlamlarını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. 'Sürdürülebilir' kelimesi ile dört ekonomik bağlama işaret edilmiştir. Dış ticaret açığını sürdürülebilir seviyelere indirmek, bütçe açıklarının sürdürülebilir seviyelere indirileceği, sürdürülebilir bir büyüme modelinin hayata geçirileceği ve ekonomik gelişmenin kapsayıcı, dengeli ve sürdürülebilir olacağı vaat edilmiştir. Turizm bağlamında da sürdürülebilir turizm gelişim ilkelerinin hayata geçirileceği ve turizm potansiyelinin sürdürülebilir kılınacağı belirtilmiştir.

Görsel 8. İYİ Parti Sürdürülebilir* Kelimesinin Bağlamı

• Gerek enerji güvenliğini sağlamak gerekse dış ticaret açığını sürdürülebilir seviyelere indirmek amacıyla, enerji üretim . Kamu Maliyesi • Temel hedefimiz kısa vadede bütçe açıklarının sürdürülebilir bir seviyeye düşürülmesi, orta ve uzun vadelere destekleyeceğiz. Ekonomi politikalarımızın nihai hedefi dengeli, sürdürülebilir, kapsayıcı, dışa bağımlılığı azaltacak bir büyüme ve , kaynakların korunma ve kullanma dengesinin gözetilmesi gibi sürdürülebilir turizm gelişim ilkeleri hayata geçirilecektir. • güven" ve "toplumsal memnuniyet"tir. Temel hedefimiz, sürdürülebilir bir refah ve huzur ortamını sağlamış, "Mutlu Türk biyolojik ve teknik özellikleriyle ekolojik denge içerisinde sürdürülebilir bir orman yönetim anlayışıyla ele almak, maden, yaşama hakkının bütün canlıların da hakkı olduğu anlayışı ile sürdürülebilir çevre, kalkınma ve refah birlikte oluşturmak, partimizin önceliklerindedir. Turizm potansiyelini sürdürülebilir kılmak, çevrenin, doğal dengenin, tarihi ve kültürel ve yeni terminal altyapıları kurulacaktır. Deniz taşımacılığı sürdürülebilir, erişilebilir, emniyetli, güvenli, kapsamlı, hızlı, sağlanacaktır. • Ormanlardan elde edilen odun dışı ürünlerin, sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde orman köylülerince içeren özel ve kamu yatırımları ile desteklenen, dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli ortaya koyacağız. • Maliye : Temel İlkeler • Ekonomik gelişme kapsayıcı, dengeli ve sürdürülebilir olmalıdır. • Yüksek büyümenin bedeli yüksek aktif rol almadıkları sürece toplumsal refaha ulaşılabilmesi ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması mümkün değildir. Aile içindeki cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi, birlikteliği ve sürdürülebilirliği sağlanacaktır. • Dezavantajlı vatandaşlarımızın

Kamu Yönetimi konusunda temel hedef olarak sürdürülebilir bir refah ve huzur ortamını sağlamış bir kamu düzeninin kurulması hedeflenmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grubu Bulunan Partilerin Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının Karşılaştırmalı Analizi

Enflasyonun kalıcı olarak düşmesi, özel ve kamu yatırımlarıyla desteklenen sürdürülebilir bir kalkınma modelinin hayata geçirileceği belirtilmiştir. Ayrıca, kadınların ekonomik ve sosyal hayatta aktif rol almaları ile sürdürülebilir kalkınmanın sağlanacağı ifade edilmiştir. Aile içi cinsiyet eşitliğinin sürdürülebilir hale getirileceği, vurgulanmıştır. Ulaştırma konusunda da deniz taşımacılığının sürdürülebilir hale getirileceği vaat edilmiştir. Son olarak programda orman ve çevre konuları kapsamında 'sürdürülebilir' kelimesi ve türevlerine yer verilmiş, sürdürülebilir çevre vurgusu ön plana çıkartılmıştır. 'Sürdürülebilir' kelimesi ile orman hususuna yapılan vurgu da çevre konusu altında değerlendirilebilir. Bu kapsamda İYİ Parti programında sürdürülebilir bir orman yönetiminin hayata geçirileceği vaat edilmiştir.

HDP Programında Çevre ve Sürdürülebilirlik

HDP'nin 22 Haziran 2014 tarihinde yapılan 2. Olağanüstü Kongre'sinde kabul edilen tüzüğe göre parti programında değişiklik yapma yetkisi Genel Kongre'ye verilmiştir (hdp.org.tr, 2018). HDP kelime listesi 4720 sözcükten oluşmaktadır. Programda 'çevre' kelimesi müstakilen iki defa kullanılmıştır.

Tablo 9. HDP Parti Programı Kelime Listesi

HDP		
S	KELİMELER	SIKLIK
1	PARTİMİZ	77
2	MÜCADELE	71
3	EDER	54
4	TÜM	54
5	DEMOKRATİK	50
6	KARŞI	47
7	OLARAK	38
8	YEREL	31
9	TOPLUMSAL	28
10	SAVUNUR	26
362	ÇEVRE	2
0	SÜRDÜRÜLEBİLİR	0
1.928 Girdi (Entries)		

Program diğer dört parti programlarına göre en kısa ve en kapsamsız olanıdır. İki defa kullanılan 'çevre' kelimesi türevleriyle birlikte 3 defa kullanılmıştır. İlkinde, 'çevre' hizmetlerinin, sağlık, eğitim, kültür, ulaşım vb. diğer hizmetlerle birlikte karar alma ve yürütülme yetkisinin yerel yönetimlerde olması gerektiği belirtilmiştir. Diğer bir nokta ise HDP'nin çevre ve doğal kaynak konularında her türlü ayrımcılık ve sömürüye karşı olduğudur. Programda çevresel hizmetlerin özelleştirilmesine ve piyasalaştırılmasına karşı çıkmış ve buna karşı mücadele edildiği

vurgulanmıştır. Programda 'sürdürülebilirlik' kavramına ise hiç yer verilmemiştir.

Görsel 9. HDP Programında Çevre* Kelimesi Bağlamı

yönünde mücadele eder. Partimiz için sağlık, eğitim, çevre, kültür, ulaştırma, bayındırlık, tarım, trafik ve sermayenin tüm yıkıcı kur ve kent politikaları ile çevresel hizmetlerin özelleştirilmesine ve ve dini kimlikler, kadın, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, çevre ve doğal kaynaklar konusunda her tür ayrımcılık ve

Sonuç ve Öneriler

21.yüzyılın siyasi ve sosyal ortamında çevre ve sürdürülebilirlik kavramları önemli bir yere sahiptir. Küresel çapta atılan adımların ve sürdürülebilir çevre politikalarının hayata geçirilebilmesi, devletlerin atacakları adımlarla mümkündür. Modern demokratik sistem içerisinde iktidarlar, siyasi partiler arasında yaşanan seçim sonucu ortaya çıkmaktadır. Siyasi partiler ise iktidar olmak için oy bekledikleri kitleye karşı çeşitli vaatlerde bulunurlar. Bu vaatler siyasi partilerin programlarında yer alır. Dolayısıyla bu programlar; toplu eylem planlarını içeren, açık ve net bir dilde hazırlanmış, kitlelere verilmiş sözler bütünü oluşturur özgün ve kolektif çalışmanın ürünü olan belgelerdir.

Araştırma konusu olan beş parti içerisinde 'çevre' ve 'sürdürülebilir' kelimelerine programında müstakilen en sık yer veren parti CHP'dir. CHP'den sonra 'çevre' kelimesine müstakilen AK Parti ve MHP yer vermiştir. İYİ Parti programında AK Parti ve MHP'ye kıyasla 'çevre' kelimesi müstakilen daha az yer verse de 'sürdürülebilir' kelimesine AK Parti'den daha fazla MHP'den daha az yer vermiştir. 'Çevre' ve 'sürdürülebilir' kelimelerine müstakilen parti programında yer verme açısından en kötü performansı ise HDP sergilemiştir (Tablo 10).

Çevre haklarına riayet, çevre politikalarının geliştirilmesi, çevre duyarlılığının artırılması, çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı büyüme ve kalkınma modellerinin tercih edilmesi, çevre sorunlarına güncel ve akılcı çözümler üretilmesi ve çevre dostu teknolojilerden yararlanma hususlarında AK Parti, CHP ve MHP programlarındaki vurgu ortaktır.

'Çevre' kavramı özelinde AK Parti, CHP ve İYİ Parti sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi ve uluslararası işbirliği konusunda; AK Parti ve MHP doğal ve kültürel değerlerin korunduğu dengeli bir çevre noktasında; MHP ve CHP tarım ve su kaynakları hususunda, çevreyle uyumlu politikaların izlenmesi gerektiğini parti programlarında ön plana çıkartmışlardır.

Tablo 10. Partilerin Karşılaştırmalı Kelime Listeleri

AK PARTİ			CHP		
S	KELİMELELER	SIKLIK	S	KELİMELELER	SIKLIK
1	PARTİMİZ	86	1	OLARAK	300
2	OLARAK	86	2	SAĞLANACAKTIR	246
3	TÜRKİYE	77	3	SOSYAL	210
4	EKONOMİK	70	4	KAMU	203
5	SOSYAL	67	5	TÜRKİYE	193
6	KAMU	66	6	CHP	180
7	TÜM	61	7	OLAN	180
8	ÖZEL	57	8	TÜM	175
9	OLAN	55	9	ULUSAL	167
10	EĞİTİM	50	10	EĞİTİM	161
48	ÇEVRE	23	49	ÇEVRE	65
275	SÜRDÜRÜLEBİLİR	8	166	SÜRDÜRÜLEBİLİR	35
4.997 Girdi (Entries)			10.494 Girdi (Entries)		
MHP			HDP		
S	KELİMELELER	SIKLIK	S	KELİMELELER	SIKLIK
1	OLARAK	125	1	PARTİMİZ	77
2	SOSYAL	108	2	MÜCADELE	71
3	TÜRKİYE	101	3	EDER	54
4	MİLLİ	96	4	TÜM	54
5	TEMEL	96	5	DEMOKRATİK	50
6	SAĞLANACAKTIR	89	6	KARŞI	47
7	TÜRK	76	7	OLARAK	38
8	KAMU	71	8	YEREL	31
9	SİYASİ	59	9	TOPLUMSAL	28
10	OLAN	58	10	SAVUNUR	26
74	ÇEVRE	23	362	ÇEVRE	2
144	SÜRDÜRÜLEBİLİR	15	0	SÜRDÜRÜLEBİLİR	0
5.273 Girdi (Entries)			1.928 Girdi (Entries)		
İYİ PARTİ					
S	KELİMELELER	SIKLIK			
1	OLARAK	121			
2	EĞİTİM	115			
3	SAĞLANACAKTIR	111			
4	ÖZEL	94			
5	TÜM	77			
6	SOSYAL	75			
7	SAĞLIK	72			
8	TÜRKİYE	71			
9	ŞEKİLDE	66			
10	YENİDEN	65			
99	ÇEVRE	19			
223	SÜRDÜRÜLEBİLİR	12			
6.318 Girdi (Entries)					

Çevre konusunda yaşanan problemlerin çözümüne dair yerel odaklı, yerinden yönetim modelini sunması, Çevre Yönetim Sistemi'nin etkin olarak kullanılacağına belirtmesi, çevreyi tahrip etmeden ulaşım ve haberleşmenin geliştirileceğine dair yapılan vurgu, zararlı atıkların önlenmesi konusundaki projelerin hayata geçirileceğinin belirtilmesi, çevre konusunda sadece sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütlerle değil, aynı zamanda vatandaşlarla da birebir iş birliğine gidileceğinin vurgulanması AK Parti programında 'çevre' konusunda diğer partilerden farklı olarak öne çıkan noktalardır.

CHP'yi çevre konusunda diğer partilerden ayıran programındaki vurgular ise çevreye duyarlılığın çağdaşlık olduğunun belirtilmesiyle birlikte, çevre hakkını temel insan haklarından saymasıdır. Bununla birlikte CHP kendisini çevreci bir parti olarak tanımlamıştır. Çevre sorunlarına çözüm önerileri kapsamında Çevre Ajansı, Çevresel Araştırma Kurumu, Çevresel Yönetim ve Düzenleme Kurumu gibi kurumların kurulacağını belirtmesi, Avrupa Birliği sürecine yönelik olarak Çevre Teknoloji Vizyonu'nun geliştirileceğine yönelik vurgu, ÇED'in etkin olarak uygulanacağını vaat edilmesi ve çevre koruması hususunda bölge ülkeleriyle işbirliğine gidileceğinin belirtilmesi, CHP'nin çevre yaklaşımında diğer partilerden farklılaştığı noktalardır.

'Çevre' konusunda MHP programında diğer partilerden farklı olarak öne çıkan vurgular ise; doğal ve kültürel değerleri korunmuş bir çevre oluşturulmasına yönelik politikaların geliştirilecek olmasıyla birlikte gelecek nesillere sağlıklı bir çevre ve şehir alt yapısının miras bırakılabileceği bir sistemin hayata geçirilmesinin vaat edilmesidir.

İYİ Parti programında ise 'çevre' konusunda diğer partilerden farklı olarak; çevre ve halk sağlığıyla ilgili koruyucu sağlık eylem planının hazırlanacağı, çevre kirliliğinin önlenmesi adına organik ve çevreyle uyumlu malzeme üretiminin teşvik edileceği, yanıcı, patlayıcı zararlı kimyasalların tankerlerle değil boru hatlarıyla taşınacağı vurgulanmıştır.

HDP ise diğer partilerden farklı olarak 'çevre' konusunda üç vurguya yer vermiştir: çevre hizmetlerinde karar alma ve yürütme yetkisinin yerel yönetimlerde olacağı, çevre konusunda her türlü ayrımcılık ve sömürüye parti olarak karşı çıkılacağı ve çevresel hizmetlerin piyasalaştırılması ve özelleştirilmesine müsaade edilmeyeceği. Beş siyasi partinin 'çevre' konusunda kendilerine has yaptıkları vurgular Tablo 11'de özetlenmiştir.

'Sürdürülebilirlik' kavramı etrafında bakıldığında ise HDP'nin programında 'sürdürülebilir' kelimesi ve türevlerine hiç yer vermediği tespit edilmiştir. HDP dışındaki dört parti arasında 'sürdürülebilir çevre' kavramını kullanan sadece CHP ve İYİ Parti'dir. Partiler arasında sürdürülebilirlik kavramını en geniş kullanan parti CHP'dir. Ancak CHP'nin sürdürülebilirlik konusundaki hedeflerinin/vaatlerinin ne derece gerçekleştirilebilir olduğu ve CHP'li yerel yönetimlerde ne kadarının gerçekleştirdiği ayrı bir araştırma konusudur. 'Sürdürülebilirlik' konusunda AK Parti programında ekonomik büyüme ve gelişmenin sürdürülebilirliğine dikkat çekmiştir. CHP, hemen hemen her alanda sürdürülebilirlik vurgusuna yer vermiştir. Sürdürülebilir çevre politikalarından, ekonomiye, turizmden ulaşıma, sanayiden finansa, sağlık sektöründen sosyal güvenliğe kadar pek çok alanda sürdürülebilir politikalara dikkat çekmiştir. MHP ise sürdürülebilirlik hususunda diğer partiler gibi başta kalkınma ve büyüme olmak üzere, sosyal güvenlik

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grubu Bulunan Partilerin Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının Karşılaştırmalı Analizi

politikalarının, su politikalarının, kamu borç stokunun ve fiyat istikrarının sürdürülebilir olması gerektiği vurgulanmıştır. İYİ Parti ise ekonomik sürdürülebilirlikle birlikte turizm, ulaşım ve kamu yönetimi alanlarında sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesi gerektiğine dair vurgulara yer vermiştir.

Tablo 11. Partilerin Çevre Konusundaki Farklı Vurguları

AK PARTİ	<i>Çevre sorunlarına karşı yerinden (yerel) çözüm modeli uygulanacaktır.</i>
	<i>Çevre Yönetim Sistemi etkin olarak uygulanacaktır.</i>
	<i>Çevreyi tahrip etmeden ulaşım ve haberleşmenin geliştirilmesi sağlanacaktır.</i>
	<i>Zararlı atıkların önlenmesi konusunda projeler hayata geçirilecektir.</i>
	<i>Çevre sorunlarının çözümünde vatandaşlarla birebir iş birliğine gidilecektir.</i>
CHP	<i>Çevre hakkı temel insan haklarından.</i>
	<i>CHP çevreci bir partidir.</i>
	<i>Çevre sorunlarının çözümünde Çevre Ajansı kurulacaktır.</i>
	<i>Çevre Teknoloji Vizyonu geliştirilecektir ve ÇED etkin olarak uygulanacaktır.</i>
	<i>Çevre koruması konusunda bölge ülkeleriyle işbirliği yapılacaktır.</i>
<i>Çevre Araştırma Kurumu ve Çevresel Yönetim ve Düzenleme Kurulu kurulacaktır.</i>	
MHP	<i>Doğal ve kültürel değerleri korunmuş bir çevre oluşturulacaktır.</i>
	<i>Gelecek kuşaklara sağlıklı bir çevre ve kent alt yapısı miras bırakılacaktır.</i>
İYİ PARTİ	<i>Çevre ve halk sağlığıyla ilgili koruyucu sağlık eylem planı hazırlanacaktır.</i>
	<i>Çevre kirliliğinin önlenmesi adına organik ve çevreyle uyumlu malzeme üretimi teşvik edilecektir.</i>
	<i>Yanıcı, patlayıcı zararlı kimyasallar tankerler ile değil boru hatlarıyla taşınacaktır.</i>
HDP	<i>Çevre hizmetlerinde karar alma ve yürütme yetkisi yerel yönetimlere devredilecektir.</i>
	<i>HDP çevre konusunda her türlü ayrımcılık ve sömürüye karşıdır.</i>
	<i>Çevresel hizmetlerin piyasalaştırılması ve özelleştirilmesine izin verilmeyecektir.</i>

Beş siyasi partinin çevre ve sürdürülebilirlik konusunda farklılaşan noktaları belirtilmiştir. Kavramsal çerçeve kısmında sunulan 'çevre' kavramının

tanımından³ hareketle on iki kriter belirlenmiştir. Beş siyasi partinin programlarında 'çevre' kavramını on iki kriter kapsamında ele alıp almadıkları Tablo 12'de değerlendirilmiştir. Tablo 12'de görüldüğü üzere çevrenin korunması hususunda beş partinin de parti programında gerekli vurgu yapılmıştır. HDP dışındaki dört parti programlarında çevre kirliliğiyle ilgili vurgulamalara yer vermiştir. 'Sürdürülebilir çevre' ifadesini parti programında sadece CHP ve İYİ Parti kullanmıştır. HDP dışındaki dört partinin programında çevre sorunlarına, yatırımlarına, politikalarına, çevre ve kalkınma ilişkisine ve çevre dostu teknoloji konularına değinilmiştir. Çevre hakkı konusuna AK Parti ve HDP dışındaki üç partide temas edilmiştir. Çevre hukuku ve ÇED'e ilişkin özel bir vurgu sadece CHP programında yapılmıştır. Parti programında çevre maliyetlerine ilişkin değerlendirme de yalnızca AK Parti programında mevcuttur.

Tablo 12. Çevre Kavramının Parti Programları Bazında Karşılaştırılması

KRİTERLER	PARTİLER				
	AK PARTİ	CHP	MHP	HDP	İYİ PARTİ
Çevrenin Korunması	+	+	+	+	+
Çevre Kirliliği	+	+	+	-	+
Sürdürülebilir Çevre	-	+	-	-	+
Çevre Sorunları	+	+	+	-	+
Çevre Yatırımları	+	+	+	-	-
Çevre Hakkı	-	+	+	-	+
ÇED Vurgusu	-	+	-	-	-
Çevre Politikaları	+	+	+	-	+
Çevre-Kalkınma İlişkisi	+	+	+	-	-
Çevre Hukuku	-	+	-	-	-
Çevre Dostu Teknolojiler	+	+	+	-	-
Çevre Maliyetleri	+	-	-	-	-

Bu bağlamda; beş siyasi parti, programlarında 'çevre' ve 'sürdürülebilirlik' kapsamında şu hususlara dikkat etmelidirler:

AK Parti

- İktidar partisi olarak çevre ve sürdürülebilirliğe müstakilen de 'sürdürülebilir çevre' kavramına daha geniş yer vermelidir.

³ İnsan başta olmak üzere kâr amacı güden kurum ve kuruluşlarla birlikte iktidar olma arzu taşıyan siyasilerin ve siyasi oluşumların hırsları/tutkuları ve ihtiyaçlarından soyutlanmamış olan çevre, bütün canlı ve cansızların yaşam alanı ve mekânıdır. Bu sebeple canlıların yaşamlarını sağlıklı şekilde devam ettirebilmesi için çevrenin korunması şarttır. Çevrenin korunmasından kasıt; çevre kirliliğinin önlenmesi, temiz ve sağlıklı bir çevrenin sürdürülebilir olmasıdır. Dolayısıyla çevrenin tüm arzu, hırs, tutku, istek, politika, yatırım, hizmet ve vaatlerden öncelenmesi gerekmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grubu Bulunan Partilerin Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının Karşılaştırmalı Analizi

- Ulusal ve küresel siyasetle ilgili vurgulanan birçok kavramının (turizm, sanayi, finans, devlet bütçesi, sağlık vb.) sürdürülebilirlik kavramıyla bağlantılı olarak kullanılmalıdır.
- Çevre konusunda kapsayıcı vaatlere yer verildiği kadar, daha somut politika önerilerine yer vermelidir.
- Çevre hakkı ve çevre hukukuna kapsamlı şekilde yer vermelidir.
- Türkiye'nin çevre konusundaki güncel sorunlarına ilişkin somut politikalar belirtilmelidir.

CHP

- Programında çevre konusu oldukça kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Ancak CHP 'çevre' konusunda ideal olan hedef ve vaatlere yer verdiği kadar bu hedef ve vaatlerin ne kadarının gerçekleştirilebilir olup olmadığını sorgulamalıdır. Özellikle yönettiği belediyelerin bünyesinde bir karşılığının olup olmadığını denetlemelidir.
- Geniş kapsamlı genellemeler üzerinden değil, Türkiye'de çevre konusunda mevcut olan sorunların çözümlerine yönelik spesifik konularda somut politika ve çözüm önerileri sunulmalıdır.

MHP

- Çevre ve sürdürülebilirlik kavramlarına daha geniş yer vermelidir. Bunu yaparken de ulusal ve küresel gerçeklikleri göz ardı etmemelidir.
- Müstakilen 'sürdürülebilir çevre' kavramını programına dahil etmeli ve 'sürdürülebilir çevre' konusundaki hedeflerini ve vaatlerini planlı bir şekilde oluşturmalıdır.
- Sürdürülebilirlik konusunda oluşturacağı hedef ve politikaların kapsamını genişletmelidir.
- Gerek çevre gerekse de sürdürülebilirlik konusunda Türkiye'nin geçmişten gelen ve bugün hala varlığını sürdüren problemlerine yönelik olarak somut politika önerilerine yer vermelidir.

HDP

- Her yönüyle zayıf bir parti programına sahiptir. Çevre ve sürdürülebilirlik konuları başta olmak üzere parti programını genişletmelidir.
- Çevre konusunda öneriler sunulmalı, sürdürülebilirlik kavramına da parti programında farklı bağlamlarda yer vermelidir. Öyleki; toptancı bir anlayış ile değil müstakilen yer vermelidir.

İYİ Parti

- Çevre konusunda içeriğini genişletmelidir. Çevre kavramını sadece turizm, haberleşme, ekonomi, refah ve büyüme bağlamlarında kullanmamalıdır. Farklı alanlarla çevre ilişkisini de programında ön plana çıkarmalıdır.
- Çevre konusunda Türkiye'nin güncel sorunlarına yönelik politika ve çözüm önerileri sunmalıdır.
- Sürdürülebilirlik konusunda da ana başlıkların yanı sıra daha farklı başlıklara yer vermelidir. Mikro alanlarda sürdürülebilir vaatlerini genişletmelidir.
- Çevreyi ve insan hayatını tehdit eden kimyasalların trafikte tankerler ile taşınmayıp boru hatlarıyla taşınacağı gibi somut çözüm önerilerine daha çok yer vermelidir.

Kaynakça / Reference

- Agyeman, J., & Evans, B. (1994). *Local environmental policies and strategies*. Local Economic and Social Strategy Series, Longman Group Ltd.
- Chambers, W. N. (1963). *Political parties a new nation: the american experience 1776-1809*. New York: Oxford University Press.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Daily, G. C., & Ehrlich, P.R. (1996). Socioeconomic equity, sustainability, and earth's carrying capacity. *Ecological Applications*, 6(4), 991-1001.
- Dike, A. A. (1985). Environmental problems in third world cities: a nigerian example. *Current Anthropology*, 26(4), 501-505.
- Fien, J., & Tilbury, D. (1996). *Learning for a sustainable environment, asia-pacific programme of educational innovation for development*. Environmental Education Research.
- Gladwin, T.N., Kennelly, J.J., & Krause, T. S. (1995). Shifting paradigms for sustainable development: implications for management theory and research. *Academy Of Management Review*, 20(4), 874-907.
- Gomes, C. P. (2009). Computational sustainability: computational methods for a sustainable environment, economy, and society. National Academy of Engineering. *The Bridge*, 39(4), 5-13.
- Goodland, R. (1995). The concept of environmental sustainability. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 26, 1-24.
- Gönenç, İ. E., & Wolflin, J. (2004). Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir yönetim ve karar verme süreci, Sürdürülebilir ekosistem topluluğu. *Ses E-Bülteni*, 1(1), 12-21.
- Greene, O. (2001). *Environmental issues, the globalization of world politics: an introduction to international relations*, Ed (John, B., Smith, S. & Owens, P.). Oxford Press.
- Grant, J., Manuel, P., & Joudray, D. (1996). A framework for planning sustainable residential landscapes. *Journal of American Planning Association*. 62(3), 331-344.
- Küçük, M., & Güneş, G. (2013). Sivil toplum kuruluşları ve çevresel sürdürülebilirlik. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 5(2), 298-311.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- İslamoğlu, A. H. (2002). *Siyaset pazarlaması toplam kalite yaklaşımı*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Kanlı, İ. (2015). Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirlik arasındaki paradoks. *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 38. Kolokiyumu 6-7-8- Kasım 2014 Bildiriler Kitabı*, (1), 259-376.
- Kates, R. W., Parris, T. M. & Leiserowitz, A. A. (2005). What is sustainable development? goals, indicators, values, and practice. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 47(3), 10-21.
- Kavas, K., & Sezer, S. (2002). Johannesburg dünya sürdürülebilir kalkınma zirvesi'nin ardından. *Türk İdare Dergisi*, 74(437), 1-25.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *Kmü Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.
- Keleş, R. (1994). Kent ve çevre haklarının korunması üzerine gözlemler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49(3), 275-281.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimler Sözlüğü* (2. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R., & Hamamcı, C. (2005). *Çevre politikası*. Ankara: İmge.
- Kuhlman, T., & Farrington, J. (2010). What is Sustainability?. *Sustainability* 2010, 2(11), 3436-3448.
- Maclaren, V. W. (1996). Urban sustainability reporting. *Journal of the American Planning Association*, 62(2), 184-201.
- McKenzie, S. (2004). Social sustainability: towards some definitions. *Hawke Research Institute Working Paper Series*, 27(3), 1-20.
- Meadowcroft, J. (1997). Planning, democracy and the challenge of sustainable development. *International Political Science Review*, 18(2), 168-169.
- Newby, L. (1999). Sustainable local economic development: a new agenda for action. *Local Environment*, 4(1), 67-72.
- Orum, A.M., & Dale, J.G. (2009). *Siyaset Sosyolojisi*. İ. Kaya (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Perace, D., & Atkinson, G. (1998). The concept of sustainable development: an evaluation of its usefulness ten years after Brundtland. *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 134(3), 251-269.
- Pomper, G. (1992). Concept of Political Parties. *Journal of Theoretical Politics*, 4(2), 143-145.
- Sartori, G. (1973). What is Politics. *Political Theory*, 1(1), Feb.1973, 5-26.
- Sönmez, N. (1995). Ortak geleceğimiz Stockholm 1972-rio 1992 ve sonrası. *Yeni Türkiye Dergisi (Çevre Özel Sayısı)*, 193-209.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Grubu Bulunan Partilerin Programlarında Çevre ve Sürdürülebilirlik Kavramlarının Karşılaştırmalı Analizi

Taşçı, H. (2012). Toplumsal sürdürülebilirlik bağlamında kentsel ayrışma, kapalı konut siteleri veya sivil lojmanlar sorunu. 1. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, Konya, 7-22.

Tekeli, İ. (1999). *Sürdürülebilirlik kavramı üzerine irdelemeler*, Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan içinde. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Wilson, M. (2003). Corporatesustainability; What is it and where does it come from?. *Ivey Business Journal*, March/April, 1-5.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf> , (01.05.2018)

<http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu> , (10.03.2018)

<https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/tuzuk2016-29012016.pdf> , (12.03.2018)

<https://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf> , (14.03.2018)

https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhp2007/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf , (16.03.2018)

<http://iyiparti.org.tr/haber/bu-programla-turkiye-iyi-olacak> , (25.06.2018)

<http://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-programi/8> , (16.03.2018)

<http://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-tuzugu/10> , (16.03.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.644.pdf> , (20.04.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf> , (20.04.2018)

<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> , (03.02.2018)

<https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> , (20.04.2018)

